

Západočeská univerzita v Plzni

FAKULTA PEDAGOGICKÁ

KATEDRA PEDAGOGIKY

POSTOJE STŘEDOŠKOLSKÝCH STUDENTŮ K SEBEVRAŽDĚ

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Denisa Holá

Sociální práce

(2009 -2012)

Vedoucí práce: *Doc. PaedDr. Marie Kocurová, Ph.D.*

Plzeň, 2012

Prohlašuji, že jsem práci vypracovala samostatně s použitím uvedené literatury a zdrojů informací.

V Plzni, 29. března 2012

.....

Poděkování

Ráda bych na tomto místě poděkovala Doc. PaedDr. Marii Kocurové, Ph.D. za odborné vedení mé bakalářské práce, cenné rady, doporučení a vstřícnost.

Obsah

Úvod	6
I. Teoretická část	7
1 Vymezení základních pojmů	7
2 Charakteristika období adolescence	9
2.1 Rozdělení období dospívání.....	9
2.2 Vývojové změny v dospívání	10
2.2.1 Biologické změny	11
2.2.2 Kognitivní změny	12
2.2.3 Emoční změny	13
2.2.4 Psychosociální změny.....	13
3 Proces socializace	15
3.1 Vztahy v rodině.....	16
3.1.1 Vztah s matkou	18
3.1.2 Vztah s otcem	19
3.1.3 Sourozenecký vztah.....	19
3.2 Vrstevnické vztahy	20
3.2.1 Přátelství	21
3.2.2 Partnerský vztah	21
3.3 Škola	22
4 Rizikové faktory sebevražedného jednání adolescentů	24
4.1 Biologické faktory	24
4.2 Psychické faktory.....	24
4.3 Sociální faktory.....	25
4.4 Spouštěcí faktory	26

5	Formy sebevražedného jednání	27
5.1	Sebevražedné myšlenky	27
5.2	Sebevražedný pokus	27
5.3	Sebezabití.....	28
5.4	Sebeobětování	28
5.5	Sebevražda	28
5.5.1	Demonstrativní sebevražda.....	29
5.5.2	Impulzivní sebevražda	29
5.5.3	Bilanční sebevražda	29
5.5.4	Rozšířená sebevražda	30
6	Přístupy k sebevraždě	31
6.1	Psychologický přístup.....	31
6.2	Sociologický přístup	32
6.3	Medicínský přístup	33
7	Prevence sebevražd	34
7.1	Typy prevence.....	34
7.2	Protektivní faktory	34
7.3	Preventivní programy a intervence	35
II.	Praktická část	36
8	Výzkumné šetření.....	36
8.1	Cíl výzkumu.....	36
8.2	Výzkumný vzorek.....	36
8.3	Výzkumná metoda	37
8.4	Sběr dat	37
8.5	Zpracování dat	38
8.6	Zodpovězení výzkumných otázek	50
	Závěr.....	52

Resumé	54
Summary	54
Seznam zdrojů	55
Seznam tabulek.....	57
Seznam grafů	58
Seznam příloh	59

Úvod

„*Nebudu a nemohu být šťasten, jestliže mi hrozí zítra nic.*“ (Dostojevskij in Masaryk, 2002, s. 14)

Sebevražda jako jedno z řešení problémů – s takovou myšlenkou si podle mého názoru pohrávala většina lidí ve společnosti. „Neštěstí“. Tak bych nazvala důvod, kvůli kterému lidé mívají sebevražedné myšlenky, protože s ním přichází pocit, že nic nemá cenu a nic lepšího ani v budoucnu nečeká. Ale každé „neštěstí“ může být dočasné a jsou možnosti, jak jej řešit nebo se s ním vyrovnat.

Sebevražda je „druhou nejčastější příčinou smrti ve věkovém období 15-24 let“ (Fischer, Škoda, 2009, s. 63). To je fakt, který mi vrtá hlavou a vyvolává otázku *Proč?* Podle mého názoru se v tomto období, do kterého spadají i středoškolští studenti, vyskytuje velké množství sebevražedného jednání ve formě sebevražedných myšlenek. Souvisí to s dospíváním, které přináší mnoho úkolů na cestě k dospělosti a s nimi i spoustu subjektivních těžkostí. Ale v čem je období dospívání tak obtížné?

Na tuto otázku odpovídá teoretická část práce, ve které je obsažena charakteristika věkového období adolescence a také rizikové faktory, které jsou s tímto obdobím spojené a mohou být příčinou sebevražedného jednání. Přes charakteristiku sebevražedného jednání se dostávám k sebevraždě, jejím druhům a pohledům na její problematiku. Teoretická část je zakončena informacemi z oblasti prevence sebevražedného jednání.

Literatura, kterou jsem použila ke zpracování teoretické části, byla přehledně zpracovaná, srozumitelná a potvrdila některé mé domněnky, které se vztahovaly ať už k problematice sebevražd nebo období adolescence. Informace o provázanosti mezi adolescencí a sebevražedným jednáním mě zaujala, a proto je výzkumná část zaměřena na postoje středoškolských studentů k sebevraždě.

Kromě charakteristiky postojů středoškoláků k problematice sebevražd bych se také ráda pokusila o zjištění rozdílů v těchto postojích mezi chlapci a dívkami.

Cílem práce je poukázat na propojenost období adolescence se sebevražedným jednáním.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 Vymezení základních pojmů

Postoj

„Postoj je relativně stálý systém hodnocení, cítění a sklonů jednat ustáleným způsobem vzhledem k určitým podnětům“ (Holeček, Miňhová, Prunner, 2007, s. 140). To znamená, že lze předpovídat, jak bude jedinec reagovat na určité podněty. Postoj lze rozdělit na tři složky:

Kognitivní složka zahrnuje informace, zkušenosti, vědomosti či názory na objekt postoje.

Emocionální složka představuje pocity, které má jedinec s objektem spojené, jaké pocity v něm objekt postoje vyvolává.

Konativní složku pak tvoří jednání, určité chování k objektu postoje (Holeček, Miňhová, Prunner, 2007).

Adolescence

Adolescence je období života mezi 10. - 20. rokem věku. Adolescenti jsou v češtině označováni jako dospívající, mládež, nebo také dorost. Toto období lze rozdělit na dvě etapy – ranou a pozdní adolescenci, mezníkem je 15. rok života. Do pozdní adolescence tedy spadají i studenti středních škol. (Macek, 1999; Vágnerová, 2005)

Socializace

Socializace je celoživotní proces začleňování do společnosti. „V procesu socializace si jedinec osvojuje návyky a dovednosti, které jsou pro dospělého člověka nezbytné, připravuje se na plnění základních životních rolí, osvojuje si schopnost orientovat se ve společenském prostředí, pomocí sociální komunikace přijímat a produkovat informace“ (Holeček, Miňhová, Prunner, 2007, s. 195).

Sebevražedné jednání

Sebevražedné jednání je takové chování, které může vést k ukončení vlastního života. Patří sem sebevražedné myšlenky, kterými toto jednání začíná, zahrnuje sebevražedný pokus a sebevraždu. Sebevražedné myšlenky však nemusí vést až k sebevraždě, stejně tak sebevražedný pokus nemusí vést k opětovnému pokusu či sebevraždě (Koutek, Kocourková, 2003).

Sebevražda

Sebevražda je „násilné jednání charakteristické úmyslem dobrovolně zničit vlastní život“ (Vágnerová, 2004, s. 489)

Sebevrah je ten, „kdo učiní svému životu konec úmyslně a vědomě, kdo si smrti jako takové přeje a je si jist, že svým jednáním nebo opomenutím smrt přivodí“ (Masaryk, 2002, s. 16).

2 Charakteristika období adolescence

Termín adolescence pochází z latinského jazyka, konkrétně byl odvozen od slovesa *adolescere*, které lze přeložit jako dorůstat, dospívat, mohutnět. Období adolescence je tedy označováno jako dospívání, adolescenti jako dospívající. Dospívání je proces proměny osobnosti z dítěte v dospělého člověka a to v období mezi desátým a dvacátým rokem života. Tyto hranice nejsou v reálném životě pevně stanovené, začátek i konec fyzické, psychické a sociální přeměny člověka je individuální. Proměna osobnosti je v dospívání ovlivněna kulturními a společenskými podmínkami, ze kterých plynou očekávání společnosti a požadavky společnosti na dospívajícího. Hlavním cílem dospívání je, aby jedinec dosáhl přijatelného sociálního postavení, vytvořil si vlastní identitu, přešel od závislosti k nezávislosti. Právě proto, že se v tomto období odehrává spousta zásadních změn spojených s přípravou na roli dospělého člověka, může být dospívání rozděleno na více etap (Macek, 1999; Vágnerová, 2005).

2.1 Rozdělení období dospívání

Vágnerová M. (2005) rozděluje období dospívání na dvě fáze, ranou a pozdní adolescenci. Raná adolescence zahrnuje zhruba 11. - 15. rok věku. Nejvíce viditelnou změnou je tělesné dospívání. Mění se zevnějšek dospívajícího ve spojení s pohlavním dozráváním. Tyto hormonální proměny ovlivňují emoční prožívání, jehož výkyvy jsou dosti nápadné. Dále dochází ke změně způsobu myšlení, objevuje se schopnost uvažovat abstraktně. Výrazný je zájem o vrstevníky opačného pohlaví a navazování prvních partnerských vztahů. Adolescent se začíná osamostatňovat a vrstevníci hrají v tomto období velkou roli. Snaží se odlišit od dětí a dospělých, proto dbají na úpravu zevnějšku, mají specifický životní styl, zájmy i hodnoty. Snaha o nezávislost vyvolává u adolescenta pocity nepochopení ze strany rodičů, a proto mezi dospívajícími a rodiči dochází ke konfliktům.

Pozdní adolescence navazuje 15. rokem a končí 20. rokem věku. Hranice jsou opět individuálně proměnné a to obzvláště v psychické a sociální oblasti dozrávání. Z biologického pohledu je období vymezeno pohlavním dozráním. Dochází ke změně osobnosti dospívajícího a ukončení školní docházky souvisí i se změnou společenské

pozice. Po nástupu do zaměstnání dochází k ekonomické nezávislosti, což je podle naší společnosti jedním z hlavních znaků dospělosti. Ve většině případů jsou vysokoškoláci stále ekonomicky závislí na rodičích, nezávislosti tedy dosahují později. V tomto období se začíná zklidňovat výstřednost a emocionalita dospívajícího, přestává být pro okolí tak podivínský a vztahy s rodiči jsou stabilnější.

Vrstevníci jsou důležití zejména kvůli sociální identifikaci, dospívající nachází příslušnost k věkové skupině. S tím souvisí i rozvíjení partnerských vztahů, které je pro toto období charakteristické. V 18 letech, kdy adolescent dosáhne plnoletosti, je plně odpovědný za své jednání, protože získává svobodu rozhodnutí. Hledá hranice svých možností, experimentuje, a proto jsou některé z projevů chování občas přehnané. Ne všichni adolescenti však chtějí přijmout odpovědnost dospělého, a proto se snaží o její oddálení. Tento jev označuje Erikson jako „adolescentní psychosociální moratorium“ (in Vágnerová, 2005, s. 325).

Macek (1999) mezi ranou a pozdní adolescencí vkládá ještě období střední adolescence, do kterého zahrnuje dospívající ve věku čtrnáct až šestnáct let. Konkrétně tomuto věkovému rozpětí připisuje největší snahu dospívajícího o odlišení od dětí a dospělých a spojuje toto období s hledáním osobní identity.

Smyslem tohoto období je tedy umožnit dospívajícímu, aby poznal sám sebe, rozhodl se o budoucí pozici ve společnosti a dosáhl samostatnosti ve všech oblastech života (Vágnerová, 2005).

2.2 Vývojové změny v dospívání

Vývojové změny v dospívání můžeme rozdělit na změny biologické, kognitivní, emocionální a psychosociální. Tyto změny jsou vzájemně propojené a jejich vývoj se vzájemně ovlivňuje (Macek, 1999).

2.2.1 Biologické změny

Biologická proměna souvisí s tělesnými změnami. První změnou je hladina hormonů, která se zvýší již 2-3 roky před tím, než jsou viditelné změny tělesné. Tělesné změny pak mají pro dospívajícího v období rané adolescence velký význam. Adolescent je silně prožívá, protože jeho vlastní tělo je součástí jeho identity. Znaky, které jsou viditelné okolí, mohou způsobit změnu sebehodnocení, strach z výjimečnosti, nezapadnutí mezi vrstevníky. Zejména kvůli subjektivnímu názoru na atraktivitu může docházet k pocitům studu nebo naopak k vyššímu sebehodnocení. Prožívání tělesných změn je individuální a závisí také na emočním prožívání či sociálním prostředí dospívajícího. Reakce dospělých i jiných vrstevníků jsou různé a tyto subjektivní reakce ovlivňují sebepojetí adolescenta. Pokud se vývojové změny začínají objevovat moc brzy, může se objevit negativní hodnocení okolí a pro adolescenta to může být velkou zátěží, která snižuje sebehodnocení a zvyšuje nejistotu. To bývá problémem zejména pro dívky, protože dívky dospívají dříve než chlapci. V ještě ranějším období může dívka mezi stále dětskými vrstevníky svými tělesnými změnami „vyčnívat“. Navíc u chlapců je viditelný růst a rozvoj svalů a sekundární pohlavní znaky nejsou na první pohled vidět. Zato sekundární znaky u dívek jsou viditelnější, a proto se dívky mohou snažit o jejich zakrytí, aby se vyhnuly jim nepříjemným reakcím okolí a snížily tím pocity studu. Naopak pomalé tělesné proměny bývají zátěží pro chlapce, protože brzy dospívající chlapci zaujímají vedoucí role, jsou oblíbení a ti nevyspělejší zůstávají v ponižujícím postavení, mají nižší sociální status a mohou být terčem agrese vyspělejších chlapců. Tito slabší jedinci poté kompenzují svou tělesnou nevyzrálou tím, že vynikají v jiných oblastech, nebo se snaží z ponižující pozice dostat vazbou na oblíbeného chlapce.

V druhém období adolescence pak narůstá zájem o vlastní zevnějšek. Adolescent si uvědomuje, že svoje tělesné znaky změnit nemůže, ale může přizpůsobit oblečení nebo účes požadavkům sociálních skupin, se kterými se chce ztotožnit. Úpravou zevnějšku se dospívající snaží vyjádřit svojí identitu a snaží se odlišit od dospělých. V tomto období je zájem o vlastní tělo a zevnějšek až přehnaný. Dospívající má přehled o tělesných proporcích ostatních vrstevníků a má určitou představu o své atraktivitě. U chlapců má velký význam také fyzická síla, kterou mohou vykompenzovat jiné nedostatky a zvyšovat tak svou přitažlivost. Tělesně atraktivní adolescenti mají větší sociální úspěchy a vyšší sebevědomí, méně atraktivní jsou v tomto směru v nevýhodě a jejich sebevědomí je nižší.

To souvisí nejen s výškou či hmotností, ale také s opožděným pohlavním dozráváním. Dospívající vypadá jako dítě, ale s touto rolí už se neztotožňuje. V pozdní fázi to může mít velice vysoký vliv na sebehodnocení a postavení mezi vrstevníky. Bývá objektem agrese vyspělejších vrstevníků, zejména těch, kteří nemají dost intelektuálních schopností (Vágnerová, 2005).

Obecně platí, že uvědomění si tělesné proměny a její průběh více ovlivňuje sebehodnocení dívek než chlapců. Dívky se cítí více omezené ať už kvůli menstruaci, vypomáhání v domácnosti, nebo kvůli větší starosti rodičů. Chlapci naopak růst svalů a fyzické síly berou pozitivně (Macek, 1999).

2.2.2 Kognitivní změny

Kognitivní změny jsou ovlivněny zejména soustavným učením, kterým jsou ve spojení se zráním rozvíjeny další schopnosti. Piaget (in Vágnerová, 2005) nazval toto období stadiem formálních logických operací. Dochází ke změně způsobu myšlení, dospívající uvažuje i abstraktně, vidí více možností, nejen danou realitu. Pružnost uvažování dává adolescentovi možnost porozumět rozdílným názorům lidí. U dospívajícího se také rozvíjí systematické uvažování. Hledá více možností řešení problémů, uvažuje jak nad možnostmi, tak nad realitou. Jedna varianta řešení je pro dospívající nedostačující a tím se liší od mladších školních dětí, kterým stačí jedno reálné řešení. K období dospívání patří také rozvoj deduktivního a induktivního myšlení. Adolescent dokáže obecné pravidlo aplikovat na konkrétní případ a naopak, individuální zkušenost zobecnit. Důležitá změna se také projeví ve vnímání časového rozměru, dospívající neuvažují pouze přítomně jako mladší školní děti, ale přemýšlí nad budoucností, nad tím, jaké události by mohly přijít. Adolescent se neváže pouze na aktuální úspěch, ale chápe budoucnost jako prostor pro seberealizaci. Proto dokáže neřešitelné úkoly odložit „do dospělosti“. Dospívající si uvědomuje, že budoucnost může poskytnout jiné možnosti a lepší výsledky, vyšší uplatnění nebo naopak mohou nastat okolnosti, které život v budoucnu znesnadní a nynější úspěch nemusí být trvalý. S tím souvisí naplňování potřeby otevřené budoucnosti, kterou si pomocí hypotéz adolescent uspokojuje.

V období raného dospívání je vyšší kapacita paměti, dospívající dokážou používat strategie, které udrží důležité informace v paměti a zlepšují si schopnost učení a jeho způsob. S tím souvisí i rozvoj schopnosti a způsobů udržení pozornosti (Vágnerová, 2005).

2.2.3 Emoční změny

Odlišnost emočního prožívání je způsobena hormonálními změnami. Běžné situace mohou u adolescenta vyvolat přehnané emotivní reakce, které bývají sice velice intenzivní, ale většinou krátkodobé a proměnlivé. Výkyvy nálad a přehnané reakce si dospívající uvědomují a mohou pro ně představovat určitou zátěž, protože je sami úplně nechápou. Snaží se neprojevat svoje emoce navenek, protože jsou pro ně emoční prožitky příliš intimní záležitostí. Silné emoční prožívání může způsobit i špatné sebeovládání, které přispívá ke vzniku konfliktů s okolím. Emoce jsou laděny spíše negativně, depresivně, objevuje se nejistota, přecitlivělost či vztahovačnost. Adolescent má vlastní subjektivní pohled na svět, v němž žije. Ten se sice objektivně nezměnil, ale adolescentovo subjektivní vnímání světa v něm vyvolává nepříjemné pocity. S těmito pocity se dospívající vyrovnávají různými způsoby. Tzv. „mechanismus kyvadla“ (Říčan in Vágnerová, 2005, s. 342) funguje při nějaké zásadní proměně osobnosti. Dospívající se vrací k dětskému řešení problémů, dětským hrám apod. Způsobuje to alespoň chvilkový pocit jistoty. Regrese se pak objevuje při větší zátěži, kterou dospívající není schopen zvládnout. Odpoutání od reality také umožňuje fantazie. Ke stabilizaci emočního prožívání dochází na konci adolescentního období (Vágnerová, 2005).

2.2.4 Psychosociální změny

V adolescenci dochází ke změnám i ve vztazích. Ať už ve vztahu k sobě samému, autoregulaci, sebepojetí či seberealizaci, tak i ve vztazích k okolí.

Vztah k sobě

Měnící se sebepojetí souvisí s tzv. možným a ideálním „já“. Možné „já“ představuje schopnost dospívajících uvažovat nad tím, kým jsou a kým by mohli v budoucnosti být, jaké role ve společnosti zastávat. Ideální „já“ pak představuje to, čím by v životě být chtěli a toto „já“ je směřuje k určité „životní cestě“. Reálné „já“ je odlišné od ideálního, proto se dospívající snaží své ideální „já“ naplňovat. Pokud je velký rozdíl mezi ideálním a reálným „já“, může docházet ke snižování sebehodnocení. Je lepší pracovat s ideálním „já“, snižovat nároky, aby nedocházelo k negativním pocitům z důvodu nereálnosti dosažení ideálního „já“. Dospívající by měl dospět k sebepřijetí, není to však jednoduché (Macek, 1999).

Pro dospívání je typický rozvoj volných vlastností, které souvisí s autoregulací dospívajícího. Je vytrvalejší, s lepší sebekontrolou a odpovědností za vlastní výkony. Autoregulaci ovšem ztěžuje silné emoční prožívání, díky kterému mohou reagovat impulzivně. Síla emočního prožívání na konci pozdní adolescence klesá a autoregulační schopnosti se stabilizují. Autoregulace je důležitá zejména pro řešení problémů. Dospívající dokáže stanovit dobrou strategii, i když je její plnění pak ovlivňováno silným emočním prožíváním. S rostoucím věkem, kdy emoce ustanou, je pak řešení problémů díky autoregulaci snazší (Vágnerová, 2005).

V pozdní adolescenci dochází ke stabilizaci sebehodnocení. Dospívající si uvědomuje důležitost svého sociálního postavení, význam své role a vzájemné působení mezi vlastními rolemi a rolemi ostatních. Sebe-přijetí a rovnováha rolí přispívají k lepšímu sebehodnocení. Ovlivňují jej však i další faktory. Zejména výkonnost, výsledky nějaké činnosti. Může jít například o výsledky ve škole. Dále může jít o tělesné změny, které sebehodnocení ovlivňují, jak jsem zmiňovala výše (Macek, 1999).

„Základem celkového pozitivního sebehodnocení je uznání vlastní hodnoty (Rosenberg in Macek, 1999). Pocit vlastní hodnoty se do určité míry odvíjí od toho, do jaké míry adolescent považuje svoje „já“ za pravdivé či autentické“ (Macek, 1999, s. 65).

Interpersonální vztahy

Do psychosociální složky dospívání můžeme zahrnout kromě vztahů k vlastní osobě také vztahy v sociálním prostředí, vztahy k druhým. Jde o tzv. proces socializace, kterému je věnována následující kapitola (Macek, 1999; Vágnerová, 2005).

3 Proces socializace

V období dospívání dochází k výrazným změnám v začleňování do společnosti. Mění se společenské vztahy i postoj k sociálnímu zázemí. Rozpoznávání a rozlišování vztahů a společenských vazeb jsou důležitými podklady pro plnění rolí v dospělosti. Schopnost orientace a jednání v mezilidských vztazích určuje míru sebedůvěry, pocit autonomie a uvědomění si vlivu na okolí. Rozvoj komunikačních dovedností umožňuje snazší navazování vztahů, vede k větší sebejistotě a pocitu vlastní hodnoty (Macek, 1999).

V rané adolescenci se objevuje spíše experimentování s mezilidskými vztahy. Dospívající je kritický k autoritám, jako jsou rodiče nebo učitelé ve škole. V rozhodnutí osob s nadřazeným postavením nevidí jasnou jednoznačnou možnost, jako mladší školní děti. To souvisí s rozvojem myšlení, které poskytuje uvažování nad více různými možnostmi. Snaží se ukázat dospělým, že dokáže uvažovat na stejné úrovni a dokazuje sám sobě, že se jim může vyrovnat. Vyžaduje rovnoprávnost a absolutní spravedlnost, proto je k dospělým tolik netolerantní. Jeho požadavkem je, aby určitá pravidla platila i pro dospělé a nejen pro děti. Kritika chování ze strany dospělého může být brána jako útok na sebeúctu dospívajícího, důraz na spravedlnost je většinou nástrojem obrany. Dospívající nejsou kritičtí pouze k dospělým, ale také sami k sobě. Svě vědomé nedostatky však neukazují navenek, bojí se, že by jejich slabosti mohli dospělí využít a ponížít je. V tomto období má pro ně sebeúcta velký význam a proto používají různé obranné mechanismy k jejímu zachování jak před dospělými, tak vrstevníky.

Dospívající rozvíjejí své dosavadní role a také získávají role nové, které mohou být zatěžující či mohou utvrzovat sebejistotu. Jde o roli dospívajícího, která je dána biologicky, zejména sekundárními pohlavními znaky, které jsou viditelné pro okolí. Dále získává roli člena určité sociální skupiny, čímž získává určitou sociální identitu. A nakonec je tu role blízkého přítele, vyžadující spolehlivost a důvěrnost.

S dospívajícím v pozdní adolescenci společnost jedná čím dál více jako s dospělým. V osmnácti letech, kdy získává svobodu rozhodování, se od něj očekává i převzetí zodpovědnosti za svá rozhodnutí. Volbou budoucího profesního zaměření se připravuje na budoucí sociální postavení a začlenění. Po nástupu do zaměstnání se dospívající učí komunikovat ve věkově různorodé sociální skupině a přizpůsobuje se daným pravidlům. Získává další nové role, zejména předprofesní roli studenta, která směřuje k dosažení určité sociální pozice, profesní roli, jenž vede k ekonomické a sociální

samostatnosti. Zůstává role blízkého přítele a role člena určité skupiny ztrácí v tomto období na významu. Role partnerská, která přichází s pozdní adolescencí, uspokojuje potřebu emočního a sexuálního vztahu a potvrzuje osobní přijatelnost pro druhé.

Dospívajícím se rozšiřují oblasti, ve kterých tráví svůj život. Ať už jde o pobyt na internátě nebo místa, kde se schází s určitou sociální skupinou. Pro ranou adolescenci je charakteristické to, že se vrstevníci schází na místech, kam dospělí nechodí. Pozdní adolescenty už nezajímá, zda na místa, kde se scházejí, chodí i dospělí. Jednoduše je ignorují (Vágnerová, 2005).

3.1 Vztahy v rodině

V období dospívání má jedinec za úkol odpoutat se z vázanosti na rodinu. Dochází k proměně citové vazby k rodičům a tento proces je náročný jak pro dospívajícího, tak pro rodiče. Dospívající se snaží vymanit z omezujícího zacházení ze strany rodičů a odpoutání od rodiny jim pak umožňuje navázat vztahy jiné, které se později stanou základem jejich budoucího zázemí. Psychoanalytický pohled dříve kladl důraz na mezigenerační konflikt a zastával názor, že jde o nutný předpoklad pro odpoutání z vazby na rodiče a přípravu na vazby nové. V dnešní době se tento předpoklad nepotvrzuje. Vztahy mohou zůstat kladné a proces odpoutání to nenaruší. Zvýšená míra konfliktních vztahů se objevuje spíše v rodinách, ve kterých je adolescent s rizikovým chováním (drogy, útoky z domova, nedokončená střední škola, atd.), jehož kořeny sahají do dřívějších etap vývoje, než do dospívání (Štefánková in Macek, Lacinová eds. 2006; Vágnerová, 2005).

Podkladem nepřiměřeného chování dospívajícího může být diktátorský postoj rodičů, neschopnost rozeznat důležité od nedůležitého, časté výčitky a poučování. O narušené vztahy se ale také může postarat neurotická porucha jednoho z členů rodiny. Rodina funguje jako systém, tedy jeden „nemocný“ člen činí „nemocnou“ celou rodinu. Může to vypadat i opačně – „nemoc“ rodiny může padnout na nejslabšího člena, který může začít trpět neurotickými obtížemi. Tyto neurotické symptomy také mohou být v pozadí nepřiměřeného chování (Marhounová, 1996).

Vážné konflikty je ovšem potřeba odlišit od konfliktů odvozených od potřeby sebezprosažení a posílení osobní autonomie adolescenta. Snaha o zrovnoprávnění vlastní pozice v rodině je silně ovlivněna přístupem rodičů. Konflikty nemusí zasahovat

sebevědomí a sebeúctu dospívajícího, pokud má pocit, že může před rodiči otevřeně sdílet své názory a pocity i přesto, že s nimi rodiče někdy nesouhlasí. Nezáleží tedy na tom, co si myslí rodiče, ale na tom, jak situaci vnímá sám dospívající (Štefánková in Macek, Lacinová eds. 2006).

Ukazuje se, že mezi nejčastější zdroje konfliktů patří výběr partnera, přátel, školní prospěch, volba povolání, zacházení s finančními prostředky a způsob trávení volného času. Rodiče mají o dospívající strach a také žárlí, protože se dospívající věnují více partnerům či přátelům. Nesnaží se vrstevníky poznat a kritizování a zákazy styku zvětšují napětí ve vztahu a odpor dospívajícího (Marhounová, 1996).

V rané fázi adolescence jedinec neusiluje o nezávislost na rodičích, ale touží po porozumění, podpoře a určitém respektu. Rodiče svými nezralými reakcemi mohou konflikty vyvolávat a zhoršovat, protože ke konci období rané adolescence, kdy se objevuje silný egocentrismus u dospívajícího, se snaží zvyšovat kontrolu a tím zvětšují napětí. Přisuzují dospívajícím stále jen roli dítěte. Mají na ně větší požadavky, ale neposkytnou jim více práv a větší samostatnost. Většinou je důvodem tohoto jednání strach o dítě nebo pohodlnost, nechtějí s dospívajícím diskutovat a jeho požadavky se zabývat. Dospívající pak nechápe, proč přibývá povinností, zatímco jeho práva zůstávají stejná. Snaží se změnit své postavení v rodině, protože už toho více umí, je samostatnější, ale emoční nevyrovnanost a nezralost mu neumožňuje podložit svá rozhodnutí plnou zodpovědností. Často jen touží po zdůraznění samostatnosti a svobodě rozhodování bez ohledu na důsledky. Tato touha se projevuje negativismem. Pokud získají nějaké ústupky, potvrzují si jimi vlastní kvality a svou zralost (Macek, 1999; Vágnerová 2005).

Ve střední adolescenci klesá vliv rodičů na sebehodnocení dospívajícího, více jej ovlivňují vrstevníci. Ovšem velký význam má celková atmosféra v rodině a role dospívajícího, kterou v rodině zastává. Nepříznivá atmosféra v rodině má větší vliv na sebehodnocení dívek, než chlapců. Konflikty, pocity nezájmu, nedůvěry a podřízenosti snižuje sebehodnocení dívek. Chlapci jsou vůči negativní atmosféře v rodině více odolní.

Pro střední adolescenci je charakteristická potřeba potvrzení vlastní identity. Dospívající klade důraz na svou vlastní jedinečnost, ale zároveň se potřebuje identifikovat s určitou skupinou svých vrstevníků. Vazba na rodiče se tak dostává do pozadí a adolescent vyžaduje vztah založený na toleranci a vzájemné důvěře, protože potřebuje svobodu, nebo alespoň respekt ze strany rodičů k jeho zájmům a potřebám.

V pozdní adolescenci dochází ke stabilizaci vztahů mezi rodiči a dospívajícími. Dospívající získávají větší svobodu a rodičům se více vzdalují v tom smyslu, že na nich přestávají být psychicky a sociálně závislí. Určitá vazba tu zde zůstává, a to zejména v podobě – adolescenti se v pozdějším období svou hodnotovou orientací podobají více svým rodičům, než přátelům (Štefánková in Macek, Lacinová eds. 2006).

3.1.1 Vztah s matkou

Hlídaní, pečování a dávání rad matkou je adolescentem většinou odmítáno. Snaží se omezování uniknout, ale zároveň bývá matka i v tomto věku významnou osobou a sociální oporou. Matky z odmítání péče svých dětí mají pocit nespravedlnosti a nevděku. Negativismus dospívajících však postupem věku většinou mizí.

Vztah mezi matkou a dcerou má charakter vzájemné opory zejména v oblasti mezilidských vztahů a péči o druhé. Dívky se snaží zdůraznit, že jejich ženská role je kvalitní, což může vyvolávat rivalitu s matkou, kterou dcera bere jako konkurentku. Matky mají radost z toho, že se dcera vyvíjí v ženu, ale zároveň ztrácejí jistotu v mateřské a ženské roli. Matka by pro dceru měla být vzorem a poskytnout ji podporu při naplňování ženské role. Proto není dobré, aby matka dceru udržovala v postavení dítěte, byla příliš kritická k jejímu vzhledu a chování, nebo rezignovala na svou ženskou roli. Pokud v rodině nefunguje otec, vztah s matkou je těsnější a bývá těžké se z něho odpoutat. Zejména pokud je matka osamělá, pečující a na dceru má vysoké nároky.

Vztah k synovi je tolerantnější, a proto chlapec dostává více svobody. Matka je pro chlapce vzorem ženské role, a proto se vůči ní pokoušejí prosazovat svoji mužskou dominanci. Syn se potřebuje od matky odpoutat, a proto se nevědomky chová tak, aby ji odpudil. Nestojí o její péči, odmítá ji poslouchat a na výčitky a požadavky reaguje negativisticky. V pozdějším období adolescence se však vztah uklidní a stabilizuje. Pokud chybí vztah s otcem, může docházet k silné citové vazbě a omezující péči ze strany matky. Může dojít k radikálnějšímu odtržení od matky (Vágnerová, 2005).

3.1.2 Vztah s otcem

Otec je důležitější oporou pro chlapce než dívky. Vztah s ním se vyvíjí už od dětství. Výkyvy vztahu jsou jen dočasné a jsou většinou způsobeny odmítáním autoritářského chování otce k dospívajícímu, nebo potřebou adolescenta nějakým způsobem otce, který nejeví zájem o komunikaci, vyprovokovat, aby alespoň nějak zareagoval.

Vztah se synem je orientovaný na důraz na mužskou identitu. I když syn dává přednost spíše vrstevníkům a o společnost otce už tolik nestojí, neztrácí pro něj otec význam. Důležité pro něj je, že se na otce může spolehnout, kdykoli bude potřebovat. Otec tyto projevy může brát jako nevděk. Pro syna je však otec velmi významný, protože se mu chce vyrovnat a útoky proti němu si jen potvrzuje svoje kvality. Otec by měl syna podpořit v rozvoji mužské role. Jeho reakce by neměly vyjadřovat uraženou autoritu, protože syn potřebuje takovou zpětnou vazbu, která ho podpoří v jeho sebevědomí a kritika padne jen na konkrétní chování. Otec by měl kritizovat konkrétní činy a neodsuzovat syna jako celek.

Vztah otce a dcery je v tomto období vzdálenější, protože už není dítě a otec neví, jak s dospívající dívkou jednat. Chování otců tak může být různé, mohou se snažit přehlížet ženské projevy svých dcer, anebo je pro ně jejich ženskost tak důrazná, že se promítne do žárlivosti na vrstevnické cititele. Dívky se domnívají, že je otec nijak neovlivňuje, protože jim nevěnuje tolik pozornosti. Přesto otec zastává model mužské role, který je potřebný k rozvoji dceřiny ženské role a to tak, že zkouší, jaké reakce jejich chování v otcí vyvolá. Pokud byl vztah otce a dcery od dětství kladný, pomáhá dívce rozvinout její ženskou individualitu (Vágnerová, 2005).

3.1.3 Sourozenecký vztah

Sourozenci jsou příslušníky stejné generace a vzájemně ovlivňují svůj socializační vývoj. V dospívání význam sourozeneckého vztahu roste, pokud jsou si věkově blízko, jejich potřeby, postoje a zájmy se podobají. Proto jsou sourozenci důležitými osobami. Sourozenec funguje v rodině jako mediátor při konfliktech dospívajícího s rodiči. Pokud je sourozenec jeden, je zde větší vztahová vázanost, než když je sourozenců více.

Nejvíce konfliktů se vyskytuje u sourozenců, kteří jsou věkově vzdáleni 2-3 roky. Věkový rozdíl menší než jeden rok nebo větší než čtyři roky je pro sourozenecký vztah příznivější (Macek, 1999).

Staršímu sourozenci dospívající závidí volnost a zralost, snaží se jej napodobovat, obdivuje ho, identifikuje se s ním, je pro něj vzorem k dosažení vytouženého postavení. Ovšem dlouhodobý úspěch a oceňování staršího sourozence může vést ke snaze dospívajícího se od něho odlišit. O mladší sourozence dospívající přestávají mít zájem, protože je jejich dětské uvažování obtěžuje. Dospívající se snaží být autoritativní vůči mladšímu sourozenci, což může být nevědomá experimentace s budoucí rodičovskou rolí (Vágnerová, 2005).

3.2 Vrstevnické vztahy

Vrstevnické vztahy jsou svým způsobem jedinečné a nezastupitelné. Dospívající může pomocí interakce a komunikace ve vrstevnické skupině testovat sám sebe. Napodobuje druhé a zároveň je sám rád napodobován. Experimentují s různými způsoby chování a diskutují o možnostech reakcí na situaci. Vzájemným působením si osvojují procesy rozhodování v každodenních situacích a nové role. Rádi jsou středem pozornosti, utvrzuje to pocity významnosti. Ve skutečnosti vrstevnický vztah nemá význam jako takový, ale je prostředkem hledání vztahu dospívajícího k sobě samému.

V rané adolescenci dospívající tvoří malé skupiny stejného pohlaví, mívají kolem 3-10 členů a jde zde především o každodenní komunikaci. Mají jednu vůdčí osobnost, většinou fyzicky rychleji dospívající, kterou obdivují. Ve střední adolescenci se tyto malé skupiny začínají setkávat a tvořit velké skupiny až o třiceti členech. Jde zejména o navazování vztahů s opačným pohlavím a první erotické kontakty. Dochází k prvním partnerským vztahům, většinou nejprve mezi vůdci původních malých skupin. V pozdní adolescenci pak zůstávají malé skupiny, které drží přátelství mezi páry.

Vrstevnický vztah napomáhá k získání pocitu vlastní autonomie, sociálního statusu a pocitu vlastní hodnoty a jsou prostředkem k testování vlastních sociálních dovedností. Dospívající, kteří nejsou svými vrstevníky pozitivně hodnoceni, mívají nižší sebevědomí než ti, kteří pozitivně hodnoceni jsou (Macek, 1999).

3.2.1 Přátelství

Přátelství má v době dospívání velký význam, dospívající potřebují někoho, komu mohou důvěřovat a s kým mohou sdílet své pocity. A to již od počátku rané adolescence. Přátelský vztah představuje oporu při zvládání problémů a slouží jako prostředek sebepoznání. V pozdní adolescenci může tento vztah nahradit vztah partnerský. Přátelství má větší význam pro dívky. Většinou mají malý počet blízkých přítelkyň se silnější emoční vazbou. Přátelství chlapců bývají četnější a nemají tak silný význam.

Sdílení pocitů, názorů a zkušeností pomáhá dospívajícímu vyrovnat se s nejistotou vlastních názorů a pocitů. Uspokojující vztah vzniká zejména proto, že sdílením emocí a názorů se dospívající dokáže vcítit do svého přítele a dochází k oboustrannému porozumění. Příteli se může dospívající svěřit a důvěřuje mu, očekává oporu, pomoc a diskrétnost. Projevy chování mezi přáteli jsou odlišné od jednání s jinými osobami.

Dospívající si většinou vybírá přítele, který má stejné názory, podobné problémy, tedy jedince, který je mu celkově osobnostně nejvíce podobný. Dokáže se přátelit i s jedincem odlišných názorů, ale není pro něj vztah tak silný, protože nemohou sdílet stejné pocity a každý má jiné problémy. Takový vztah potřebu přátelství neuspokojí. Blízký přátelský vztah je důležitý pro posílení sebevědomí a sebejistoty (Vágnerová, 2005).

3.2.2 Partnerský vztah

Raná adolescence je charakteristická spíše experimentováním s partnerskými vztahy zejména z důvodu zvědavosti a erotických pocitů, které se v tomto období rozvíjejí společně s tělesným dospíváním. Dospívající začínají přitahovat jedinci opačného pohlaví. Vztah má charakter zamilovanosti, pro dospívajícího má milovaná osoba vysokou hodnotu a potřebuje s ní více kontaktu. Vztah poskytuje emoční podporu, komunikaci, porozumění či sdílení pocitů. Objevují se první doteky a líbání. Partnerský vztah je podle raných adolescentů založen na fyzické přitažlivosti a společném trávení volného času.

Navazování vztahů v rané adolescenci není způsobeno jen vnitřními touhami, ale také vlivem vrstevnické skupiny. Pokud ostatní ve skupině mají zkušenosti s partnerskými vztahy, dospívající může být negativně hodnocen v případě, že sám žádné nemá.

Přehnaným způsobem se může snažit o získání vztahu nebo jen zakrývat nepřítomnost vztahu vymyšlenými zážitky.

V pozdní adolescenci se partnerský vztah stává skutečnou potřebou z psychických, sociálních a sexuálních aspektů. Mezi psychické patří potřeba lásky, která umožňuje sebezpoznání. Rozvíjí se sociální dovednosti, zejména ustoupení od uspokojení svých potřeb kvůli potřebám partnera. V partnerském vztahu adolescentů se objevuje majetnickost – chtějí mít milovanou osobu jen pro sebe a nepřejí si, aby trávila čas jinak, než s nimi. Je to způsobeno nejistotou ve vztahu a úzkostí ze ztráty vlastní identity, která ještě nedosáhla konečné podoby. Identita se teprve utváří a větší zátěží by mohla být ohrožena. Dozráním jedince pak dochází k vyrovnanějším a trvalejším vztahům (Lacinová a Michalčáková in Macek, Lacinová eds. 2006; Vágnerová, 2005).

3.3 Škola

Proces vzdělávání by pro žáky měl být významnou hodnotou. Orientace na výkon a jeho hodnocení může způsobit, že bude školní práce adolescentem chápána jen jako nástroj k dosažení jiných cílů. Na druhém stupni základní školy už dospívající začínají uvažovat o smyslu a obsahu školního prospěchu, vidí v něm význam pro svou budoucnost. Zároveň vidí úspěchy ve škole jako prostředek k bezproblémovému vztahu s rodiči. Dospívající se většinou neučí proto, aby si rozšířil znalosti, ale jde mu o dosažení osobního cíle, jako je třeba přijetí na vybranou střední školu.

Motivace k učení závisí na subjektivním hodnocení významu učiva. Pokud adolescentovi připadají informace nepotřebné, motivace se snižuje. Úspěšně hodnocené výkony mohou být motivací pro další učení, strach z neúspěchu může motivaci i výkony snížit. Emocionální aspekt hraje v úspěšnosti podstatnou roli. Ve školní skupině je dospívající hodnocen ve srovnání s ostatními žáky buď úspěšně, průměrně nebo neúspěšně, což ovlivňuje jeho motivaci a sebehodnocení.

K učitelům se dospívající chovají negativisticky, protože jak doma, tak i ve škole vyžadují rovnoprávnou diskusi, možnost sdílet svůj názor a snaží se vydobýt si přijatelnou pozici a respekt. Snaží se s učiteli polemizovat, a pokud si učitel autoritářsky prosazuje názor svůj, mohou odmítat plnit jeho požadavky. Provokací se pak pokouší dohnat učitele k afektivním reakcím, kterými si učitel v očích dospívajících sníží svou nadřazenost.

Dospívající ocení učitele, který k nim nepřistupuje s nadřazeností, je ochoten vyslechnout jejich názory a pochopit je. Cítí se rovnocenně. Takový učitel posiluje jejich motivaci k práci a jistotu. Učitel zdůrazňující svou autoritu vyvolává obranné negativistické reakce, které dospívajícím pomáhají k zachování sebeúcty.

Starší adolescenti respektují školní pravidla jako danost a povinnosti plní podle toho, jak si stanoví svůj osobní standard, který nadále naplňují, a který nenarušuje jejich sebehodnocení. Neberou učitele příliš vážně, myslí si, že si nevšímají toho, co je podstatné. Zároveň také přiznávají, že sami nejsou ochotni spolupracovat.

Oblíbenost ve školní skupině, třídě, je dána celkovou školní výkonností. Spolužáci nehodnotí jedince jen podle prospěchu, ale podle ostatních dovedností, kterými výkonů a úspěchů dosahuje. Jedinec s nízkým výkonem a špatným prospěchem může být třídou odmítnut a vyloučen z interpersonálních vztahů (Poledňová in Macek, Lacinová eds. 2006; Vágnerová, 2005).

4 Rizikové faktory sebevražedného jednání adolescentů

V období adolescence existují jisté rizikové a spouštěcí faktory, které mohou vést k nežádoucímu jednání. Jejich vliv je podmíněn individualitou jedince, jeho schopností adaptace a zranitelností. Tyto faktory mohou být biologické, psychické či sociální a vzájemně se propojují a ovlivňují (Koutek, Kocourková, 2003).

4.1 Biologické faktory

Biologické faktory mohou mít podobu tělesného postižení, se kterým se jedinec nedokáže vyrovnat. V takových případech většinou dochází k pečlivě uvážené bilanční sebevraždě. Problémem v dnešní době je také choroba AIDS, která vede k sociální stigmatizaci a může vést k rozhodnutí o ukončení života. K biologickým faktorům patří také pohlaví, protože důvody i způsoby sebevražedného jednání se podle pohlaví liší. U žen se objevují důvody zejména v oblasti citových vztahů, zatímco u mužů jde spíše o zátěže způsobené nezaměstnaností, ztrátou společenského statusu apod. Ženy také dokážou hledat při potížích pomoc, zatímco pro muže je žádání o pomoc projevem selhání.

Důležitým faktorem je také dědičnost. Genetická dispozice k sebevražednému jednání bývá v podobě duševních chorob nebo poruch, jako jsou deprese, schizofrenie nebo poruchy osobnosti (Vágnerová, 2004).

4.2 Psychické faktory

Významným rizikovým faktorem jsou zejména deprese. U jedinců trpících depresemi se zvyšuje i riziko nadužívání alkoholu nebo jiných nealkoholových drog, což je jedním z dalších rizikových faktorů. Bývá ovšem obtížné rozlišit, který z faktorů byl primární, zda bylo nadužívání látek důsledkem depresí nebo jejich příčinou. Sebevražda může být také reakcí na ztrátu blízkého člověka. V období Vánoc, narozenin ztraceného blízkého člověka nebo při různých výročích dochází k silnějšímu prožívání ztráty a riziko sebevražedného jednání se zvyšuje. V adolescenci představují takovou zátěž, „nešťastné lásky“. Další psychickou zátěží je již provedený sebevražedný pokus,

sebepoškozování nebo sebevražedné jednání jiných členů rodiny nebo osob v blízkém okolí.

Lidé se sebevražedným jednáním jsou hůře přizpůsobiví, nedokážou pružně řešit své problémy, protože nevymyslí více možností řešení. Jsou přesvědčeni o své neschopnosti vyrovnat se s problémy. Mohou prožívat pocity viny, zoufalství, zklamání, jsou labilní a mají pocit, že z potíží není jiný možný únik, než sebevraždou. Adolescenti mohou prožívat tyto pocity a řešit je sebevraždou, protože mohou mít dojem, že ztratili nynější smysl života a také pocit, že ani v budoucnosti se nic nezlepší (Fischer, Škoda, 2009; Vágnerová, 2004).

4.3 Sociální faktory

Dysfunkční rodina

Rodina by měla od dětství uspokojovat základní potřebu jistoty a bezpečí. Existuje zde vazba dítěte s tzv. základní vztahovou osobou, kterou bývá nejčastěji matka. Ztráta této vazby a neuspokojení potřeb jistoty a bezpečí souvisí zejména s nefungujícími rodinnými vztahy, ať už jde o dlouhodobé konflikty, rozvod rodičů nebo týrání či sexuální zneužívání dítěte. Pokud rodina nefunguje jako spolehlivé zázemí nejen v době adolescence, ale už od dětství, nese si tento rizikový faktor jedinec až do dospělosti (Koutek, Kocourková, 2003; Vágnerová, 2004).

Problémy ve vrstevnických vztazích

Sociální vazby posilují pocit smyslu života. Konflikty s vrstevníky, osamělost, nedostatek opory zvyšují riziko sebevražedného jednání. V období rané adolescence je kladen důraz zejména na vzhled a sociální postavení rodiny. Tedy vrstevníci jsou hodnoceni podle toho, jaké mají oblečení či mobilní telefon. Odlišnost v tělesném vzhledu nebo viditelném pomalejším vývoji od ostatních vrstevníků může vést k šikaně. Na počátku pozdní adolescence se objevují první experimenty se vztahy, proto ztráta milovaného partnera je jednou z výraznějších zátěží.

Dalším z rizik je příslušnost k delikventní sociální skupině. V těchto skupinách se objevuje užívání psychotropních látek a objevují se zde skupinové sebevraždy (Koutek, Kocourková, 2003, Vágnerová, 2004).

Šikana

Oběť šikany má snížené sebehodnocení a nižší sebedůvěru, nemá kamarády, je emočně labilní, bojácná a není schopna se bránit. Bojí se chodit do školy a může si sáhnout na život, protože nechce, aby se to opakovalo, ale neví, jak jinak z toho ven (Kolář, 2005).

Homosexualita

Fyzická a citová náklonnost k osobám stejného pohlaví se objevuje již v období rané adolescence, někdy i dříve. Dospívající si začíná uvědomovat svou odlišnost a negativní postoj společnosti k jedincům s netypickou sexuální orientací. Je důležité, aby svou orientaci přijal a identifikoval se s ní, což může trvat i dlouhou dobu poté, co se rozhodl svěřit se blízkým. Především v rané adolescenci hrozí stigmatizace vrstevníky. Adolescent potřebuje být součástí vrstevnického kolektivu, a proto může svou homosexualitu popřít a snažit se ji změnit heterosexuálními vztahy. Reakce rodičů velice ovlivňují postoje adolescenta k jeho sexuální orientaci, většinou je pro ně obtížné přijmout jinakost svého dítěte. (Polášková in Macek, Lacinová eds. 2006)

4.4 Spouštěcí faktory

„Rizikové faktory tvoří pozadí, které přispívá ke zhoršené adaptaci mladistvého a může vést k nevhodnému řešení krizových situací“ (Koutek, Kocourková, 2003, s. 44). Proto se motiv, který vede k sebevraždě, může zdát nesmyslný. Jde jen o poslední „kapku“, která je tzv. spouštěcím faktorem. Hromadění zátěží způsobí, že spouštěcím faktorem může být pouhá hádka s rodiči, přáteli, rozchod s partnerem či špatné hodnocení školních výkonů. (Koutek, Kocourková, 2003)

5 Formy sebevražedného jednání

5.1 Sebevražedné myšlenky

Myšlenky na sebevraždu jsou ve společnosti rozšířené, zejména v období dospívání. Nejde však pokaždé o vážnou touhu po smrti. Mají většinou uklidňující, utěšující účinek. Jedinec se pak těmito myšlenkami zabývá většinu času a obtížně se od nich odtrhává. Jedinec může tyto myšlenky brát jako součást sebe, ale může se snažit je zaplašit, i když se stále vracejí. Tyto myšlenky však mohou opravdu přerůst v intenzivnější sebevražedné jednání, proto je třeba věnovat jim pozornost a uplatnit potřebná opatření. Jejich zkoumání by mělo zahrnovat intenzitu a jedincovo ztotožnění s nimi. Dále je důležité, jak konkrétní myšlenky jsou. Pokud má jedinec promyšlený způsob, místo a shání prostředky pro uskutečnění sebevraždy, jedná se o tzv. sebevražednou tendenci, která už výrazněji směřuje k sebevraždě (Koutek, Kocourková, 2003; Viewegh, 1996).

5.2 Sebevražedný pokus

Sebevražedný pokus se liší od dokonané sebevraždy tím, že život nebyl ukončen. Při pokusu nemusí jít jen o nepodařenou sebevraždu, ale může jít také o jisté „volání o pomoc“. Jedinec se snaží upoutat pozornost. Tzv. parasuicidium je sebevražedný pokus, jehož cílem není ukončení života a jde jen o sebepoškození. Je také možné, že jedinec má k ukončení vlastního života ambivalentní postoj a sebevraždou si není jistý, což je typické pro adolescentní věk.

U sebevražedných pokusů bývá použita metoda, která nezaručuje stoprocentně smrt (např. předávkování léky), zatímco u dokonaných sebevražd se objevuje metoda, která smrt zaručuje (např. střelná rána). Motivů jsou většinou z oblasti interpersonálních vztahů a k pokusu dochází spontánně, rozhodnutí není předem dostatečně promyšlené. Sebevraždu dokoná většinou jedinec, který je motivován intrapsychickými zátěžemi a k sebevraždě dojde po promyšleném dlouhodobém plánování a přípravě (Koutek, Kocourková, 2003).

5.3 Sebezabití

Od sebevraždy je odlišováno sebezabití. Jde sice o ukončení vlastního života, ale bez vědomého úmyslu zemřít. Jedinec se ve skutečnosti nechtěl zabít, pouze nebyl schopen uvědomit si možné následky svého jednání. Může to být spojeno např. s psychickými chorobami, halucinacemi či bludy, kterým se jedinec snaží uniknout. V podstatě nechtěl zemřít, naopak se snažil zachránit si život.

O sebezabití jde i v případě, je-li vlastní smrt vyvolána násilím. Člověk zemřít nechce a jedná proti své vůli. Takové jednání se objevilo již v antickém Řecku a např. Sokrates byl donucen vypít jed (Voráček in Vágnerová, 2004).

5.4 Sebeobětování

Sebeobětování je třeba také od sebevraždy odlišit. Jedná se o ukončení vlastního života, ale bez vědomé touhy zemřít. Jedinec obětuje svůj život ve prospěch druhých, společnosti nebo idealistických cílů. Jde o hodnotu, která má pro člověka větší význam, než jeho vlastní život. Snaží se na hodnotu upoutat pozornost, změnit společenské postoje atd. Takové jednání lze uvádět ve spojitosti s terorismem nebo se objevuje v období válek apod (Koutek, Kocourková, 2003; Vágnerová, 2004).

5.5 Sebevražda

„Sebevraždu lze definovat jako násilné jednání charakteristické úmyslem dobrovolně zničit vlastní život“ (Vágnerová, 2004, s. 489). Důležité je zde vlastní rozhodnutí takto jednat, vědomý úmysl. Může jít o únik ze subjektivně neúnosného života, který podle jedince nelze změnit jiným řešením, či o snahu o získání např. věčného spasení. Toto jednání je omezeno časově, většinou jde o několik vteřin až maximálně o několik dnů. Protrahované sebevražedné jednání je několik pokusů v krátkém čase. Jde například o to, že jedinec neodhadne potřebné množství léků, proto to zkusí, dokud se neusmrtí. U adolescentů může jít také o to, že mají ke smrti protichůdný postoj, tedy

nejsou plně rozhodnutí zemřít. Pouze riskují se životem. To, že přežili, je stejně dobré, jako kdyby zemřeli (Koutek, Kocourková, 2003; Vágnerová, 2004).

Masaryk (2002) označuje tento způsob smrti za nepřirozený, protože přirozená smrt je výsledkem delšího procesu, který probíhá v organismu a dochází při něm k jeho opotřebení. Lidé mají ze smrti většinou strach, smrt „znepokojuje lidi, jako slunce oslepuje oko – a přece ji tak mnozí vyhledávají samovolně!“ (Masaryk, 2002, s. 15)

5.5.1 Demonstrativní sebevražda

Demonstrativní sebevražda je prostředkem k manipulaci s druhými lidmi. Jedinec se zabít nechce, snaží se pouze pomstít druhým nebo je potrestat. Demonstrativní sebevražedné jednání, kterým se jedinec nechce skutečně zabít, pouze upoutat pozornost sebevražedným pokusem ovšem může končit smrtí. Viewegh (1996) proto tento typ sebevraždy nazývá spíše sebezabitím, protože zde chybí úmysl zničení vlastního života (Vágnerová, 2004; Viewegh, 1996).

5.5.2 Impulzivní sebevražda

Tento typ sebevraždy je charakteristický jednáním v afektu. Jde o náhlé rozhodnutí, při kterém jedinec nemá vážný úmysl zemřít. Okamžitý impulz mu ani nedovolí uvažovat nad způsobem a prostředky ke spáchání, proto k sebevraždě dochází jakýmkoli momentálně nejdosažitelnějším způsobem a prostředkem. Snaží se okamžitě vyřešit těžce řešitelný problém bez ohledu na následky. Chce z tíživé situace ven a to i za cenu vlastního života (Koutek, Kocourková, 2003; Vágnerová, 2004).

5.5.3 Bilanční sebevražda

K bilanční sebevraždě vedou dlouhodobé subjektivní zátěže. Jedinec nad sebevraždou dlouho přemýšlí a opravdu si přeje zemřít. Zvažuje způsob i prostředky, které si zvolí a pečlivě připraví. Tento typ sebevraždy je ve většině případů dokonán.

Bývá východiskem těch, kteří mají pocit, že ztratili smysl života. Dokonané sebevraždy jsou častější u mužů než u žen. Objevují se častěji až v druhé polovině života a jedinec většinou volí metodu, která vede přímo ke smrti. Šance na záchranu jsou minimální (Koutek, Kocourková, 2003; Vágnerová, 2004).

5.5.4 Rozšířená sebevražda

Sebevražda více lidí, skupinová sebevražda, je zvláštní variantou. Je nutné rozlišit iniciátora a osoby, které zmanipuloval. Tyto osoby se silně identifikují s iniciátorem a ten si takto potvrzuje vlastní moc nad ostatními. Takové jednání se vyskytuje v některých náboženských skupinách, sektách (Vágnerová, 2004).

Viewegh (1996) rozděluje rozšířenou sebevraždu na dvojitou sebevraždu, tedy sebevraždu dvou lidí, například milenců. Jeden z nich však zprvu souhlasit nemusí, druhý ho však přesvědčí a vnukne mu myšlenku, že sebevražda je jediným řešením. Skupinová sebevražda zahrnuje malé množství osob, kdy může jít např. o rodinnou sebevraždu, která se často objevovala v nacistickém Německu za pronásledování Židů. Posledním typem je sebevražda masová, která zahrnuje větší počet osob. Příkladem může být epidemie sebevražd po zveřejnění románu „Utrpení mladého Werthera“ (Goethe in Viewegh, 1996, s. 36), jehož popularita sáhla až k napodobování sebevražedného jednání hlavního hrdiny jedinci.

Viewegh (1996) také zmiňuje, že při rozšířených sebevraždách je snazší dostat se blíže k příčinám a problémům, které k sebevraždě vedli, často se při tomto typu sebevraždy objevují dopisy na rozloučenou. Pro sebevraha je typická osamocenost, ovšem při rozšířené sebevraždě jsou jedinci otevřenější.

Rozšířená sebevražda však může být i činem lidí v bezvýchodné situaci, jejich motivace je odlišná od předchozích typů rozšířené sebevraždy. Jako příklad lze uvést parašutisty, kteří spáchali atentát na Heydricha a věděli, že zemřou, proto si raději život vzali vlastní rukou (Vágnerová, 2004).

6 Přístupy k sebevraždě

Odborníci se již dlouho zabývají problematikou sebevražd, na kterou můžeme nahlížet z různých pohledů, psychologického, sociologického, medicínského, filozofického apod. Již od antiky se sebevraždou zabývá spousta filozofů, například Platon s ní nesouhlasil a naopak Seneca ji akceptoval a nakonec tímto způsobem ukončil svůj život. V křesťanském středověku ji naprosto odmítl Tomáš Akvinský. Filozofové se zabývají tím, jaký je smysl života a zda člověk může vzít svůj osud do svých rukou. Sebevražda je také oblíbeným tématem umění. Řada literárních děl končí sebevraždou nejen jedním z hlavních hrdinů. Beletrie v podstatě odráží situaci ve společnosti, ale také tuto situaci ovlivňuje. Sebevražda se objevuje nejen v uměleckých dílech, ale také mnoho umělců zvolilo dobrovolné ukončení vlastního života (Koutek, Kocourková, 2003).

Ve společnosti se objevují názory, že sebevražda je zbabělým činem, útekem, a naopak také názory, že je činem odvážným a řešením neúnosné situace. Je na ni nahlíženo jako na psychopatologický jev a akceptována je pouze tehdy, je-li spáchána při vážném onemocnění. Jedinec se sebevražedným jednáním je podle společnosti psychicky nemocný (Fischer, Škoda, 2009).

6.1 Psychologický přístup

Psychologický přístup k sebevraždě se přiklání k odlišnostem v psychických vlastnostech jedince. Podle tohoto přístupu je možné zjistit pomocí psychologických metod specifické osobnostní vlastnosti sebevraha a tím ho pak v běžné populaci rozpoznat. Problémem je, že výzkum probíhá za určitých uměle vytvořených podmínek, které ovlivňují výsledky a některé složité psychické procesy nelze pozorovat jako vztah mezi příčinou a následkem. Ve výzkumu sebevražednosti můžeme přistoupit ke dvěma tendencím, které se od sebe sice odlišují, ale nejsou vzájemně zcela oddělené. Jedná se o tendenci kauzální, která se zabývá vztahem mezi psychickými vlastnostmi a sebevraždou, a tendenci finální, která přihlíží ke smysluplným souvislostem v životě sebevraha.

Psychologický přístup k sebevraždě ovlivnilo psychoanalytické pojetí sebevraždy. Podle Freuda (in Viewegh, 1996) má každý člověk pud života a pud smrti, pokud pud smrti dominuje kvůli častým traumatizujícím událostem, bere na sebe různé formy agrese,

nejen vůči ostatním, ale i vůči sobě samému. Tímto modelem však není možné vysvětlit všechny formy autoagrese.

Jackson (in Viewegh, 1996) nekončí u pudu smrti jako u jediného determinantu sebevražedného chování, přidává také touhu o odstranění „špatného já“ a nějakou ztrátu, ať už je to ztráta blízké osoby nebo fyzických či psychických sil.

Psychologickými metodami mohou být vyšetřeni pouze jedinci, kteří se o sebevraždu pokusili, ale nedokonali ji (Viewegh, 1996).

6.2 Sociologický přístup

Sociologie se pokouší vysvětlit vzájemné vztahy mezi sociálními faktory a sebevraždou. Sociologickým přístupem k sebevraždě se zabýval E. Durkheim a T. G. Masaryk.

Durkheim (in Viewegh, 1996) zastává názor, že sebevražedné chování je vyvolané pouze vnějšími vlivy. Sebevraždu vyvolá oslabení sociálních vazeb. Tzv. egoistická sebevražda je vyvolaná nedostatečnou vazbou jedince se společností. Tzv. altruistická sebevražda připadá v úvahu, pokud je jedinec naopak velice vázán na společnost, tedy může jít například o sebeobětování. A tzv. anomická sebevražda je způsobena náhlým společenským zvratem, který jedinci naruší dosavadní kontakt se společností.

Jedinec však není jen produktem společnosti, ale je autonomní jednotkou a ovlivňuje ho jeho vlastní individualita. Je ovlivněn společenskými vlivy, ale vědomě je zpracovává a přetváří. Sociologický přístup se snaží analyzovat sebevražednost jako sociální jev. Ve skutečnosti je třeba pojímat problematiku sebevraždy spojením individuality a sociálních vlivů.

Kromě takových příčin, jako jsou choroby, chudoba, problémy v manželství, v zaměstnání, alkoholismus apod., uvádí Masaryk (2002) také další zajímavé faktory, jako například přírodu. Vliv na výskyt sebevražd má teplota, vlhkost, vítr, půda a také nedostatek slunečního světla, který způsobuje smutek. Působení přírody je však pouze slabé.

Podle Masaryka (2002) muži páchají sebevraždy třikrát častěji než ženy. Pokud spáchá sebevraždu žena, je příčinou duševní nemoc, protože o postavení a zajištění rodiny se stará muž a žena tedy nemůže z takového důvodu sebevraždu spáchat. Dalším faktorem

je místo bydliště, protože ve městech je pácháno více sebevražd než na venkově. Největší vliv má však podle autora civilizační pokrok, který způsobuje úpadek náboženství a mravnosti. Sebevražda se podle autora u nevzdělaných národů neobjevuje.

Sociologický výzkum používá jako jednu ze svých metod statistiku. Statistika sice ukazuje na četnost a velikost problematiky sebevražd, ale individuální vnitřní souvislosti případů nemůže objasnit. Statistika doplňuje psychologickou analýzu, ale nahradit ji nemůže (Viewegh, 1996).

6.3 Medicínský přístup

Medicínský přístup pohlíží na sebevraždu jako na psychopatologický jev. S tím souvisí pojmy „norma“ a „normalita“, protože co není „normální“ je patologické. Jejich význam je možné vysvětlit jak z biologického, psychologického, tak společenského hlediska. „Obecné hodnocení duševních projevů jako kladných nebo záporných, zdravých nebo chorobných je obtížné proto, že řád lidské společnosti je produktem téhož duševního a biologického dění, pro něž má být potom měřítkem“ (Nevoles in Viewegh, 1996).

Jednou z hypotéz medicínského přístupu je to, že sebevražda je způsobena oslabením pudu sebezáchovy. Toto oslabení mohou způsobit somatické nebo psychické choroby.

Mezi duševní choroby a poruchy, které jsou rizikovým faktorem sebevražedného jednání, patří zejména deprese, schizofrenie, psychózy, úzkostné a afektové poruchy, nevléčitelné nemoci, abúzus alkoholu a toxikomanie (Viewegh, 1996).

7 Prevence sebevražd

Nejen v období adolescence se dají zachytit verbální i neverbální projevy předcházející sebevražednému jednání. Proto je důležité nalézt preventivní strategie, které by ovlivnily rizikové faktory sebevražedného chování. Tyto strategie se zaměřují na celkovou situaci jedince, kam patří kromě rodinného prostředí, vrstevnických vztahů a školy také biologické faktory. Preventivním působením se odborníci snaží o oslabení těchto rizikových faktorů a zároveň o posílení faktorů protektivních, které oslabují negativní vliv faktorů rizikových a působí pozitivně při zvládnání stresu a problémů.

Preventivní zákrok se však netýká pouze sebevražedně jednajícího adolescenta, ale důležité je, aby byl zaměřen i na jeho rodinu, vrstevníky a další instituce, které ovlivňují jeho duševní zdraví (Koutek, Kocourková, 2003).

7.1 Typy prevence

Primární prevence se zaměřuje na většinovou populaci, tedy na osoby, které neprojevují známky sebevražedného jednání. Snaží se o podporu duševního zdraví a posílení protektivních faktorů.

Sekundární prevence se snaží zachytit a léčit klinické projevy. Je tedy zaměřena na jedince, u kterých je riziko sebevražedného jednání, protože se u nich objevují sebevražedné projevy nebo rizikové faktory (deprese, závislost na návykových látkách, nevhodné sociální prostředí apod.).

Terciární prevence se vztahuje na jedince, kteří již sebevražedně jednali. Snaží se zmírnit následky klinické poruchy. Je třeba jedinci pomoci s řešením problémů, které vedly k sebevražednému jednání nebo léčit duševní poruchu, byla-li příčinou tohoto jednání. (Fischer, Škoda, 2009; Vágnerová, 2004)

7.2 Protektivní faktory

Preventivní intervence se kromě zmírňování rizikových faktorů snaží také o zachycení a posílení protektivních faktorů, které mají pozitivní vliv na vývoj jedince

a mohou pomoci předcházet rozvoji určité poruchy. Tyto faktory se objevují jak na straně jedince, tak i v rodině a sociálním prostředí.

Mezi protektivní faktory na straně jedince patří dobrá výše inteligence, pozitivní temperament a také sociální a fyzická zdatnost. V rodině jsou těmito faktory zejména harmonie rodinného prostředí, vhodné výchovné postoje rodičů a pozitivní vazba s empatickou základní vztahovou osobou. Co se týče sociálního prostředí, je důležitá vhodná škola, dostatek mimoškolních aktivit a fungující instituce zabývající se péčí o děti či pomoc adolescentům, k nimž patří telefonické linky důvěry a krizová centra (Koutek, Kocourková, 2003).

7.3 Preventivní programy a intervence

Preventivní přístupy orientované na děti jsou zaměřeny zejména na zvýšení jejich psychické odolnosti a na rozvoj schopnosti řešit problémy. V malých skupinách školních dětí je možné trénovat chování dítěte v obtížné situaci. Děti řeší předložený problém a poté diskutují o nalezených způsobech řešení. Učitel, který skupinu dětí vede, tak může přinášet informace o dalších možnostech řešení. Téma sebevražedného jednání u dětí nese určité riziko, protože mu může poskytnout informaci o možném řešení problémů tímto způsobem. Proto je potřeba znát děti, na které je preventivní program zaměřen.

Také existují preventivní programy orientované na dospělé, kteří pracují s dětmi či adolescenty. Tyto programy se snaží poskytnout informace o problematice sebevražd a předat komunikační dovednosti, díky kterým je jednodušší o tématu s dětmi a adolescenty mluvit. Pro rodiče existují programy, které jim pomáhají vyrovnat se se ztrátou dítěte, které spáchalo sebevraždu.

Preventivní intervence v krizových situacích poskytují psychologická a psychiatrická pracoviště nebo krizová centra.

Linky důvěry představují další formu prevence. Tato služba se snaží o poskytnutí odborné pomoci v krizové situaci. Odborníci na těchto telefonních linkách hovoří s jedinci, kteří si nevědí rady se svými problémy. Kromě ujasnění problému a podpory adaptivního chování se odborníci na lince snaží motivovat volajícího, aby se na ně v tíživé situaci obrátil znovu. Linka je samozřejmě dostupná i pro osoby, které se snaží v sebevražedném jednání zabránit někomu druhému, nejen sobě (Koutek, Kocourková, 2003).

II. PRAKTICKÁ ČÁST

8 Výzkumné šetření

8.1 Cíl výzkumu

Cílem praktické části práce, výzkumného šetření, je charakterizovat postoje středoškolských studentů k sebevraždě. Výzkumné otázky jsou sestaveny tak, aby zahrnovaly všechny tři složky postoje.

Výzkumné otázky:

- 1) Jak na studenty středních škol problematika sebevražd působí, jaké pocity v nich vyvolává?
- 2) V jakém množství se u středoškolských studentů objevují sebevražedné myšlenky?
- 3) Jaké důvody by vedly studenty středních škol k sebevraždě?
- 4) Jak by se studenti středních škol zachovali v situacích spojených se sebevražedným jednáním?
- 5) Jsou studenti středních škol dostatečně informováni o možnostech pomoci při sebevražedném jednání?
- 6) Jsou odpovědi chlapců a dívek na jednotlivé otázky rozdílné?

8.2 Výzkumný vzorek

Jak už název práce ukazuje, jako výzkumný vzorek jsem zvolila studenty středních škol. Jde o citlivé téma, proto bylo potřeba podle okolností zvážit, které školy by byly ochotné na výzkumu spolupracovat. Nakonec jsem výzkum provedla na škole ekonomické, kde mi výzkum umožnili mně dobře známí učitelé. Bylo zde větší množství dívek. Potřebovala jsem tedy ještě jednu školu, kde by bylo naopak více chlapců. Na doporučení

jsem oslovila školu hotelovou, kde jsem si vybrala učňovské obory, na kterých bylo větší množství chlapců. Celkový výzkumný vzorek činí 231 respondentů, z toho 115 dívek a 116 chlapců v 1. - 4. ročníku, z čehož vyplývá, že věk respondentů je v rozmezí 15 – 20 let.

8.3 Výzkumná metoda

Pro svou práci jsem zvolila kvantitativní výzkum, kterým sleduji četnost zkoumaných jevů, jako např. kolik studentů středních škol uvažovalo nad sebevraždou, jaké důvody v jakém množství studenti uváděli jako rizikové sebevražednému jednání apod.

Zvolila jsem písemnou adresnou metodu dotazování, tedy dotazník. Jde vlastně o psaný řízený rozhovor, ale dotazník je méně časově náročný. Je možné zkoumat více osob najednou, proto je možné získat v krátké době velké množství odpovědí. Dotazník jsem sestavila z jedenácti otevřených otázek (viz. Příloha 1). Tyto otázky nedávají žádný výběr možných odpovědí, je zcela na respondentovi, jakou vlastní odpověď uvede. Takové otázky mohou ukázat na nové vztahy a souvislosti právě proto, že nejsou předem stanovené možnosti a odpovědi jsou zcela individuální (Kohoutek, 2012).

8.4 Sběr dat

Sběr dat byl komplikovanější, třikrát obě školy odvolaly smluvené datum výzkumu. Proto jsem výzkum provedla až v únoru. Osobně jsem přišla s natištěnými dotazníky do tříd a požádala studenty o vyplnění dotazníku. Vyplnění trvalo 10-15 minut.

Na ekonomické škole byli studenti vstřícnější než na škole hotelové. Je možné, že to bylo tím, že bylo ve třídách větší množství dívek. Na hotelové škole si učňovské obory dělaly z dotazníku legraci a byla zřetelná i větší neochota dotazník vyplnit. Někteří studenti zde i nahlas prohlásili, že dotazník z osobních důvodů vyplňovat nechtějí.

8.5 Zpracování dat

Po provedení výzkumného šetření na školách, jsem dotazníky rozdělila podle školy, ročníku a pohlaví. Vyřadila jsem dotazníky, ve kterých byla odpověď třeba jen na jednu nebo dvě otázky a také dotazníky, které vyplněné nebyly. Takových dotazníků bylo jen minimální množství, v drtivé většině se mi dotazníky vrátily vyplněné.

Dotazníky jsem rozdělila podle školy, ročníku a pohlaví, protože jsem chtěla zjistit, zda jsou nějaké rozdíly ve výsledcích mezi školami či ročníky. Proto jsem odpovědi sumarizovala po malých skupinách a žádné výrazné rozdíly mezi školami ani ročníky se v odpovědích neobjevily. Jediné rozdíly mezi školami byly v tom, že studenti hotelové školy používali sprostá slova a „vtipné“ odpovědi, ale obsahově se tyto odpovědi nijak nelišily.

Každou otázku jsem zpracovala zvlášť. Právě proto, že jedním z mých cílů bylo zjistit, zda se liší odpovědi chlapců a dívek, zpracovávala jsem jejich odpovědi zvlášť. Zpracování otázek obsahuje tabulku, ve které jsou kategorizované odpovědi. Dotazník byl sice sestavený z otevřených otázek, ale odpovědi byly takové, jaké jsem očekávala, a daly se tedy dobře kategorizovat. Tabulka obsahuje četnosti odpovědí dívek, chlapců a četnost odpovědí celkem. Z těchto četností jsem počítala procenta, která jsem pak použila v grafickém znázornění. V některých otázkách studenti vypisovali více možností, proto jsou některé otázky zpracovány podle počtu odpovědí, nikoli podle počtu respondentů. V těchto otázkách je počítáno tak, že sto procent, tedy jako celek, je brán počet odpovědí.

Zpracování každé otázky obsahuje tři výsečové grafy – jeden pro odpovědi dívek, jeden pro odpovědi chlapců a poslední je pro celkový počet odpovědí. U každé otázky je také uvedeno krátké shrnutí.

Otázka č. 1

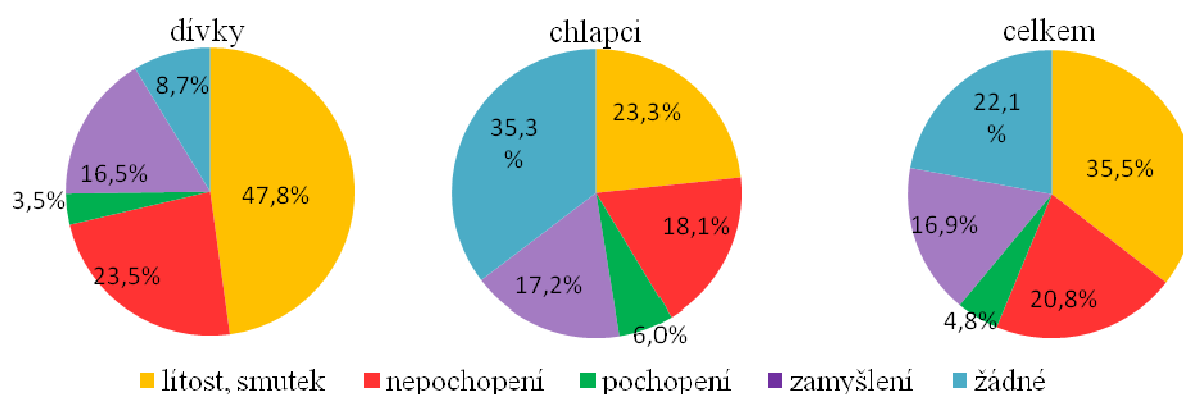
První otázkou jsem se pokoušela zjistit, jak problematika sebevražd na studenty působí, pokud informace přichází zvenčí a netýká se nikoho z jejich blízkých. V odpovědích jsem se dozvěděla, že sebevraždy vyvolávají u některých studentů pochopení tohoto činu, protože mohou být v neúnosné situaci. Naproti tomu se objevuje i opačný názor, tedy někteří studenti uvádějí, že nechápu, jak může někdo takový čin spáchat, uvádějí, že jsou takoví lidé hloupi. Kromě lítosti, smutku, nebo také žádných pocitů, někteří studenti přemýšlí nad tím, co k takovému činu dotyčného vedlo.

Tabulka 1 – otázka č. 1

Odpověď	Dívky		Chlapci		Celkem	
	četnost	%	četnost	%	četnost	%
Lítost, smutek	55	47,8	27	23,3	82	35,5
Nepochopení	27	23,5	21	18,1	48	20,8
Pochopení	4	3,5	7	6,0	11	4,8
Zamyšlení	19	16,5	20	17,2	39	16,9
Žádné	10	8,7	41	35,3	51	22,1

Grafy 1 – otázka č. 1

„Jaké pocity v tobě vyvolávají sebevraždy cizích lidí (pokud se o nich dozvíš např. z TV, novin apod.)?“

Jak si můžeme všimnout, velký rozdíl mezi dívkami a chlapci je zejména v tom, že problematika sebevražd u velkého procenta dívek vyvolává lítost či smutek, u chlapců toto procento není tak vysoké, naopak je zde vyšší procento chlapců, u kterého problematika sebevražd cizích lidí nevyvolává žádné pocity. Celkově však pocity lítosti a smutku převládají.

Otázka č. 2

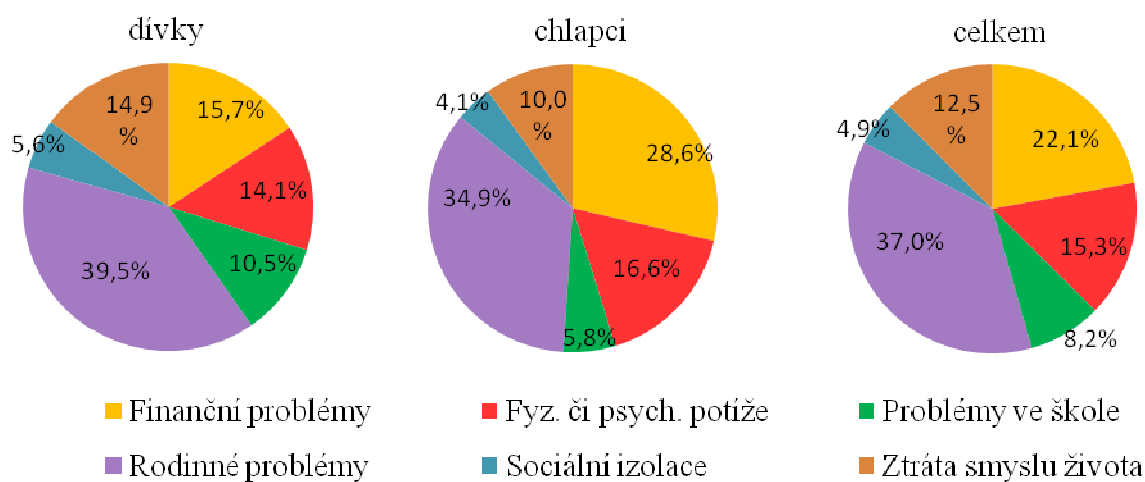
Ve druhé otázce jsem se ptala na názor, z jakých důvodů lidé sebevraždu páchají. Studenti u této otázky zmínili více, než jeden důvod, proto je počet odpovědí vyšší, než počet studentů. Celkový počet odpovědí je 489, u dívek 248 a u chlapců 241 odpovědí. Jako sto procent jsem tedy nebrala počet studentů, ale počet odpovědí a sledovala, jaké důvody se objevovaly nejvíce.

Tabulka 2 – otázka č. 2

Odpověď	Dívky		Chlapci		Celkem	
	četnost	%	četnost	%	četnost	%
Finanční problémy	39	15,7	69	28,6	108	22,1
Fyz. či psych. potíže	35	14,1	40	16,6	75	15,3
Problémy ve škole	26	10,5	14	5,8	40	8,2
Rodinné problémy	97	39,1	84	34,9	181	37,0
Sociální izolace	14	5,6	10	4,1	24	4,9
Ztráta smyslu života	37	14,9	24	10,0	61	12,5

Grafy 2 – otázka č. 2

„Z jakých důvodů, podle tvého názoru, se lidé mohou rozhodnout vzít si život?“

Rodinné problémy představují největší procento odpovědí, jako důvod sebevraždy byly uváděny nejvíce. Můžeme si také všimnout rozdílu v důvodech finančních, chlapci tento důvod uváděli častěji než dívky. Dívky také jako důvod sebevraždy uváděly „ztrátu smyslu života“ více než chlapci.

Otázka č. 3

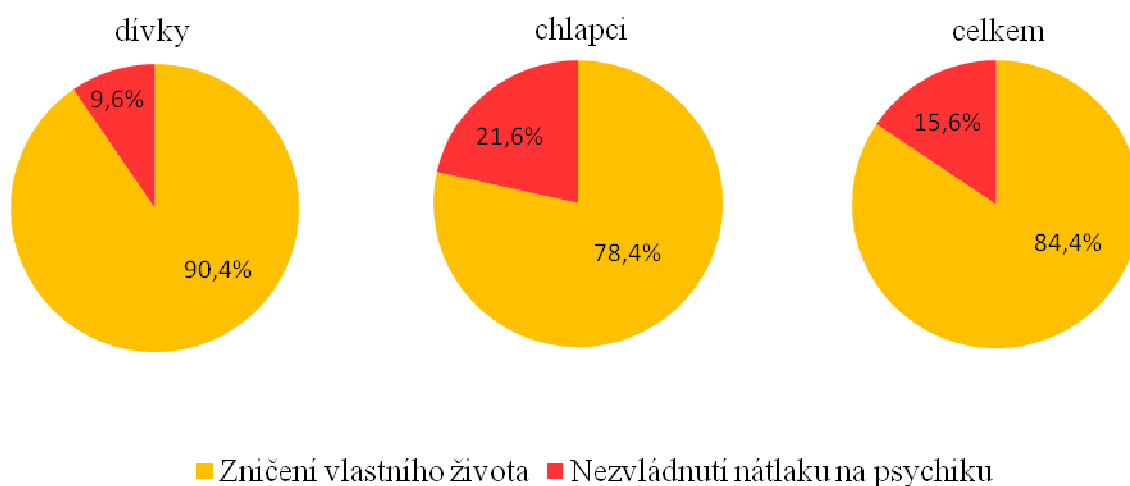
Třetí otázka byla jasná a jednoduchá, pouze jsem se chtěla ujistit, že studenti vědí, o jakou „věc“ se v dotazníku jedná.

Tabulka 3 – otázka č. 3

Odpověď	Dívky		Chlapci		Celkem	
	četnost	%	četnost	%	četnost	%
Zničení vlastního života	104	90,4	91	78,4	195	84,4
Nezvládnutí nátlaku na psychiku	11	9,6	25	21,6	36	15,6

Grafy 3 – otázka č. 3

„Jak bys charakterizoval(a) pojem ‚sebevražda‘?“

Ne všichni studenti odpověděli tak, jak jsem očekávala. Objevily se i odpovědi, že sebevražda je „nezvládnutí nátlaku na psychiku“. Nemyslím si, že by studenti nevěděli, co je to sebevražda, pouze chápali otázku jinak. Z jiného úhlu významu sebevražda může být toho skutečně důsledkem.

Otázka č. 4

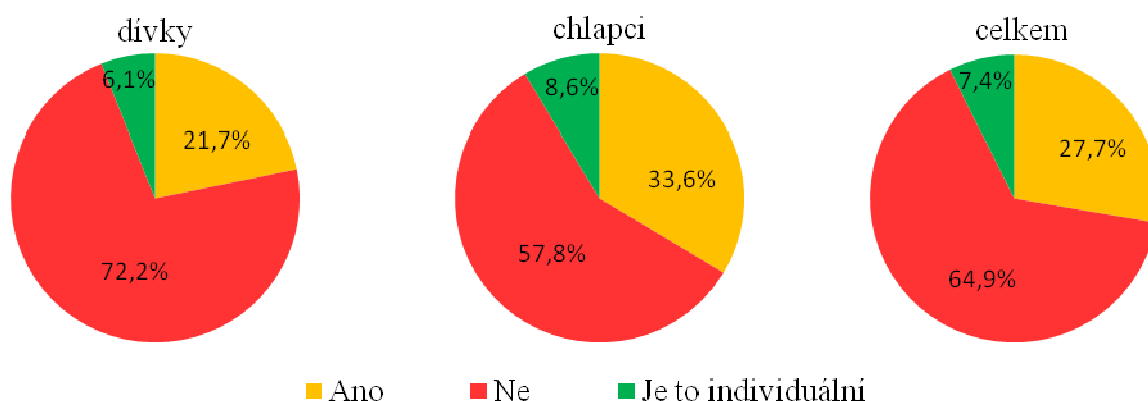
Ve čtvrté otázce mě zajímalo, zda by podle studentů mohla být sebevražda jediným řešením v určitých situacích. Kromě odpovědí „ANO“ a „NE“ se objevila také odpověď, že je to individuální, protože některé problémy mohou být pro někoho neúnosné a naopak jiní by takové problémy zvládli. Proto může být pro někoho jediným řešením a pro někoho ne.

Tabulka 4 – otázka č. 4

Odpověď	Dívky		Chlapci		Celkem	
	četnost	%	četnost	%	četnost	%
Ano	26	21,7	39	33,6	64	27,7
Ne	83	72,2	67	57,8	150	64,9
Je to individuální	7	6,1	10	8,6	17	7,4

Grafy 4 – otázka č. 4

„Myslíš si, že sebevražda může být v nějaké situaci jediným řešením? Proč?“

Jak si můžeme všimnout, velké procento středoškoláků si nemyslí, že je sebevražda jediným řešením. Je však rozdíl mezi chlapci a dívkami. U chlapců je procento této odpovědi nižší než u dívek. Literatura uvádí, že muži páchají dokonané sebevraždy více než ženy proto, že nehledají pomoc, když mají problémy. Tento fakt se podle mě odráží na odpovědích na tuto otázku a proto je procento odpovědi „NE“ u chlapců nižší než u dívek. Na otázku proč odpovídali s odpovědí „NE“, že je vždy nějaké jiné řešení, s otázkou „ANO“ se objevovaly odpovědi takové, že dotyčný mohl ztratit vše, na čem mu záleží, nebo ví, že stejně zemře vlivem nějaké vážné nemoci, a proto je sebevražda „dobrým“ řešením takových situací.

Otázka č. 5

Pátou otázkou jsem se snažila zjistit, jaké důvody by studenty vedly k sebevražednému jednání. V odpovědích se objevily rodinné, ekonomické, zdravotní problémy, chybějící životní smysl, ale také odpovědi, že nejsou žádné důvody, které by je vedly k sebevražednému chování. Také se objevila odpověď „NEVÍM“.

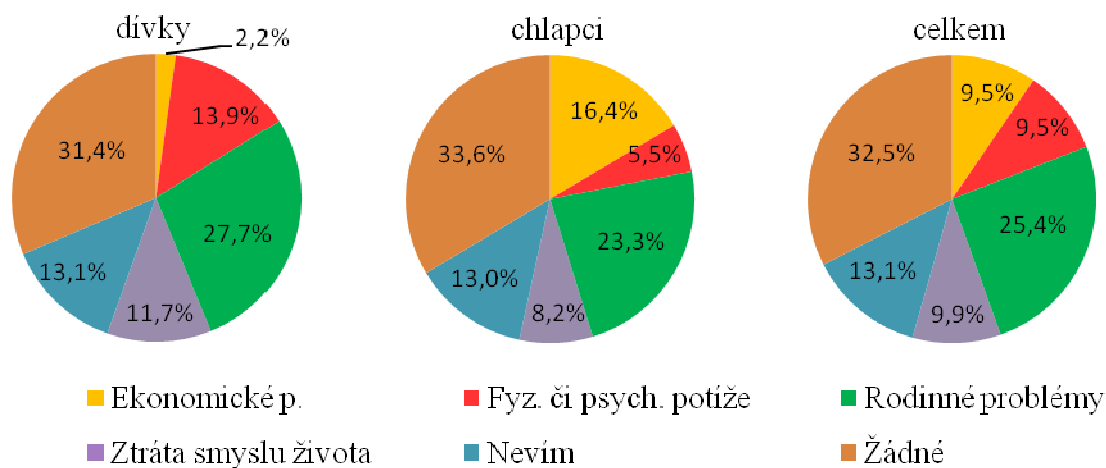
Opět jde o otázku, ve které studenti uvedli více než jeden důvod, proto opět počítám procenta z počtu odpovědí a ne z počtu studentů. U dívek jde o 137 odpovědí, u chlapců 146 a celkem tedy 283 odpovědí.

Tabulka 5 – otázka č. 5

Odpověď	Dívky		Chlapci		Celkem	
	četnost	%	četnost	%	četnost	%
Ekonomické p.	3	2,2	24	16,4	27	9,5
Fyz. či psych. potíže	19	13,9	8	5,5	27	9,5
Rodinné problémy	38	27,7	34	23,3	72	25,4
Ztráta smyslu života	16	11,7	12	8,2	28	9,9
Nevím	18	13,1	19	13,0	37	13,1
Žádné	43	31,4	49	33,6	92	32,5

Grafy 5 – otázka č. 5

„Jaké problémy by pro tebe byly důvodem k sebevražednému jednání?“

Největší procento zastává odpověď, že nejsou žádné důvody, které by studenty vedly k sebevražednému jednání. Rodinné problémy byly nejčastějším důvodem takového jednání a také si můžeme všimnout rozdílu mezi chlapci a děvčaty a to zejména v odpovědi „Ekonomické problémy“ a „Fyzické či psychické potíže“. Chlapci se více obávají finanční tísně, zatímco dívky hledí více na svůj zdravotní stav.

Otázka č. 6

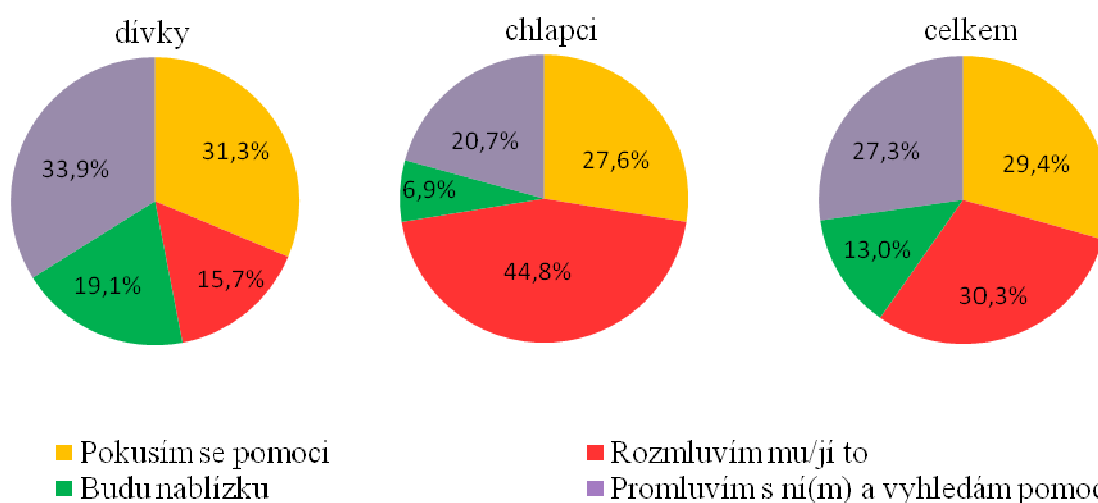
V šesté otázce jsem zjišťovala, jak by studenti jednali, pokud by měli pocit, že někdo z jejich blízkých uvažuje nad sebevraždou. V této otázce se odpovědi chlapců a dívek zřetelně lišily.

Tabulka 6 – otázka č. 6

Odpověď	Dívky		Chlapci		Celkem	
	četnost	%	četnost	%	četnost	%
Pokusím se pomoci	36	31,3	32	27,6	68	29,4
Rozmluvím mu/jí to	18	15,7	52	44,8	70	30,3
Budu nablízku	22	19,1	8	6,9	30	13,0
Promluvím s ní(m) a vyhledám pomoc	39	33,9	24	20,7	63	27,3

Grafy 6 – otázka č. 6

„Pokud bys měl(a) pocit, že někdo z tvého okolí uvažuje nad sebevraždou, jak bys jednal(a)?“

Zatímco dívky by v největším počtu hledaly pomoc nebo se snažily pomoci vyřešit problémy blízkého a snažily se mu být co nejvíce nablízku, skoro polovina chlapců uvedla, že by blízkému sebevraždu rozmluvila. Pouze necelých 21 % chlapců by vyhledalo pomoc jinde. Co se týče celkového výsledku, můžeme vidět, že jsou odpovědi zastoupeny ve velmi vyrovnaném počtu. Tedy zhruba třetina studentů by se pokusila postiženému pomoci s jeho problémy, další třetina by mu sebevraždu rozmluvila a další třetina by s dotyčným promluvila a vyhledala další pomoc v podobě rodiny, přátel nebo odborníka.

Otázka č. 7

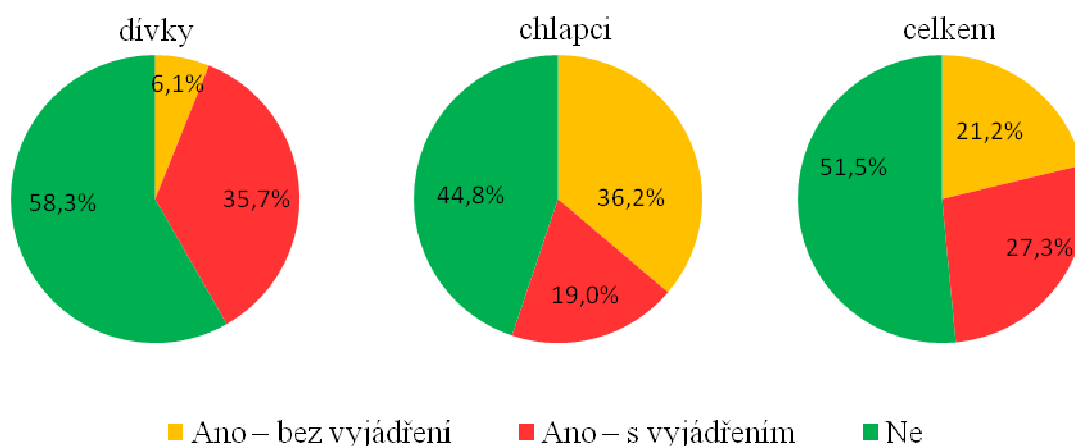
Sedmá otázka se ptá, zda studenti znají někoho se sebevražedným jednáním. Současně jsem chtěla zjistit, pokud někoho znají, zda k odpovědi připsí i nějaké informace o případu. Opět se zde objevily viditelné rozdíly mezi chlapci a děvčaty.

Tabulka 7 – otázka č. 7

Odpověď	Dívky		Chlapci		Celkem	
	četnost	%	četnost	%	četnost	%
Ano – bez vyjádření	7	6,1	42	36,2	49	21,2
Ano – s vyjádřením	41	35,7	22	19,0	63	27,3
Ne	67	58,3	52	44,8	119	51,5

Grafy 7 – otázka č. 7

„Znáš někoho, kdo se pokusil vzít si život nebo si život vzal? Pokud chceš, napiš o tom pár slov.“

Grafy ukazují, že většina studentů nikoho se sebevražedným jednáním nezná. Chlapci sice uváděli, že takové lidi znají, ale odmítli se k tomu více vyjádřit. Naopak děvčata byla otevřenější a spíše popsala případ, který znají. Opět můžeme vycházet z literatury a potvrdit, že děvčata jsou emocionálněji založena a dokážou se svěřit, zatímco chlapci si svá trápení nechávají pro sebe.

Otázka č. 8

Osmou otázkou jsem chtěla zjistit, zda by se studenti svěřili se svými problémy nebo si je nechali pro sebe. Většina mi odpověděla, komu by se svěřila, ale někteří studenti napsali pouze, že by se svěřili, ale komu už nedodali. Opět jde o otázku, na kterou studenti uváděli více odpovědí, proto počítám procenta z celkového počtu odpovědí, nikoli počtu studentů. Dívčích odpovědí je 175, chlapeckých 148, celkem tedy 323.

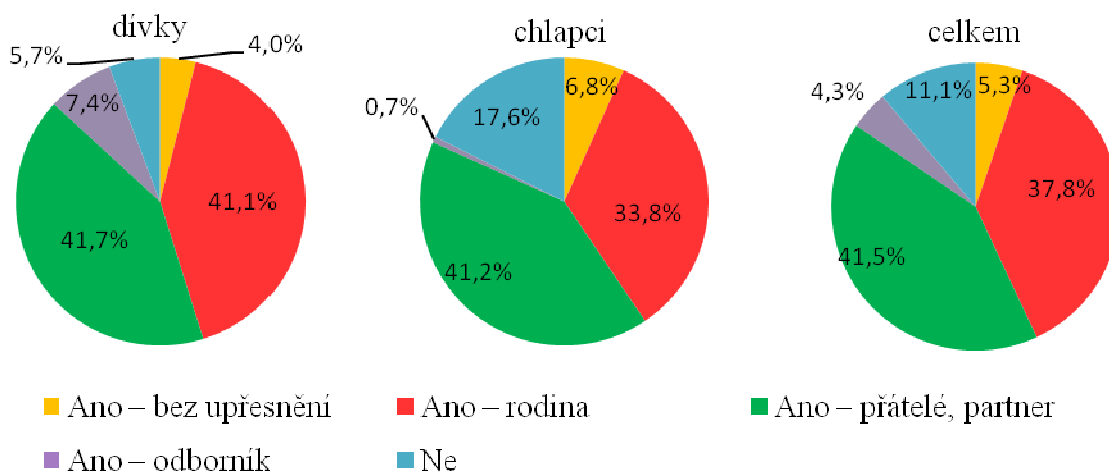
Tabulka 8 – otázka č. 8

Odpověď	Dívky		Chlapci		Celkem	
	četnost	%	četnost	%	četnost	%
Ano – bez upřesnění	7	4,0	10	6,8	17	5,3
Ano – rodina	72	41,1	50	33,8	122	37,8
Ano – přátelé, partner	73	41,7	61	41,2	134	41,5
Ano – odborník	13	7,4	1	0,7	14	4,3
Ne	10	5,7	26	17,6	36	11,1

Grafy 8 – otázka č. 8

„Pokud bys měl(a) opravdu velké problémy a trápení, svěřil(a) by ses někomu?“

Pokud ano, komu?“

Z údajů vyplývá, že nejvíce by se studenti svěřovali rodině a přátelům. Pouze 4,3 % studentů, by se svými problémy šlo za odborníkem, v drtivé většině by to byly dívky. Můžeme si všimnout rozdílu u odpovědi „Ne“. 17,6 % chlapců by se se svými problémy nesvěřilo, zatímco dívek by se nesvěřilo 5,7 %.

Otázka č. 9 a 10

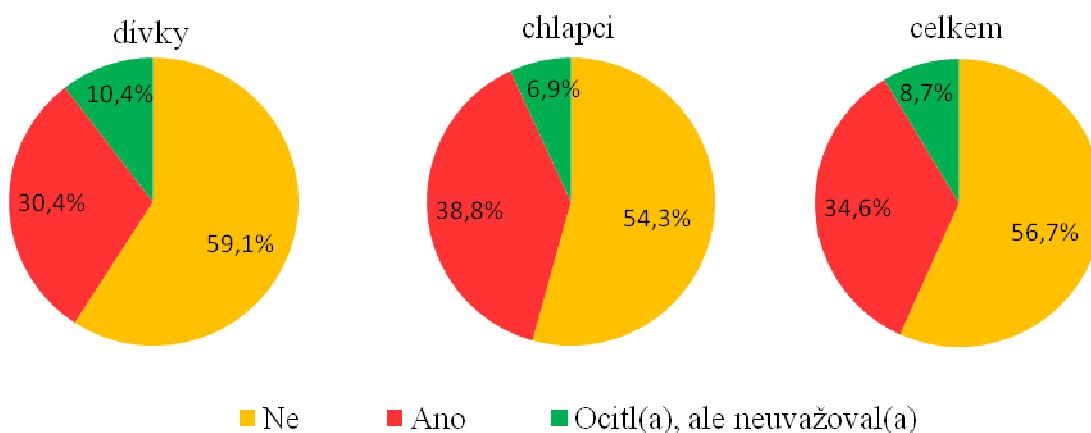
Devátá otázka zjišťuje, zda se studenti někdy ocitli v situaci, kdy měli pocit, že nemá nic cenu a uvažovali nad ukončením svého života. Kromě odpovědí „ANO“ a „NE“ se také objevila odpověď, že se v situaci, kdy měli pocit, že nemá nic cenu, ocitli, ale nad sebevraždou neuvažovali. Desátá otázka navazuje na otázku devátou, protože se ptá těch, co odpověděli „ANO“, co je zastavilo.

Tabulka 9 – otázka č. 9

Odpověď	Dívky		Chlapci		Celkem	
	četnost	%	četnost	%	četnost	%
Ne	68	59,1	63	54,3	131	56,7
Ano	35	30,4	45	38,8	80	34,6
Ocitl(a), ale neuvažoval(a)	12	10,4	8	6,9	20	8,7

Grafy 9 – otázka č. 9

„Ocitl(a) ses někdy v situaci, kdy jsi měl(a) pocit, že nic nemá cenu a uvažoval(a) nad ukončením života?“

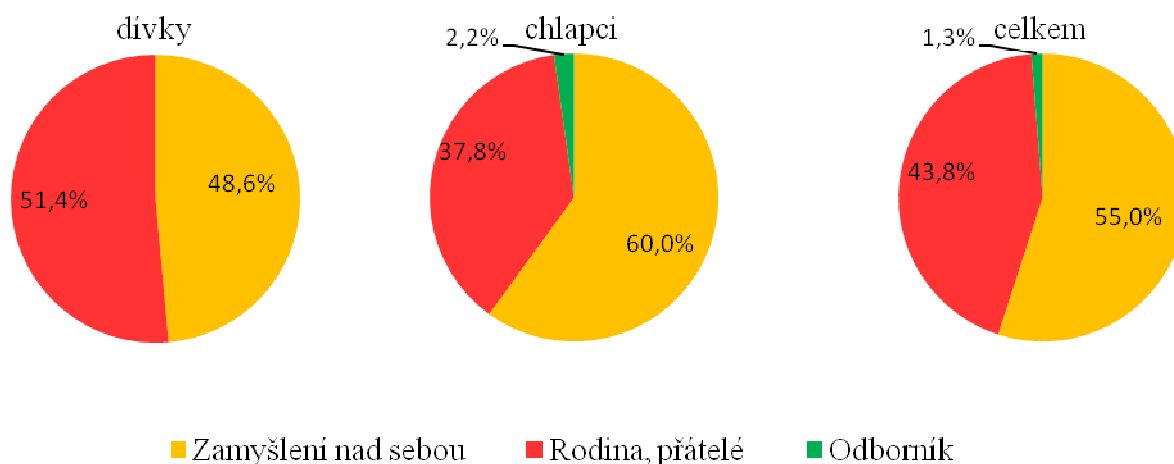
Grafy ukazují, že necelých 35 % studentů nad sebevraždou už někdy uvažovalo. Také je viditelný rozdíl mezi chlapci a dívkami, u chlapců je procento odpovědi „Ano“ o 8,4 % vyšší, než u dívek. Z tohoto šetření tedy vyplývá, že chlapci uvažují nad sebevraždou častěji, než dívky.

Otázka číslo deset navazuje na otázku devátou, tedy ptá se, co studenty, kteří nad sebevraždu uvažovali, zastavilo. Následující tabulka a grafy pracují s odpověďmi „ANO“ z otázky č. 9, tedy počet dívek je 35, počet chlapců 45, celkový počet je tedy 80 studentů.

Tabulka 10 – otázka č. 10

Odpověď	Dívky		Chlapci		Celkem	
	četnost	%	četnost	%	četnost	%
Zamyšlení nad sebou	17	48,6	27	60,0	44	55,0
Rodina, přátelé	18	51,4	17	37,8	35	43,8
Odborník	0	0,0	1	2,2	1	1,3

Grafy 10 – otázka č. 10
„Pokud ano, co tě zastavilo?“

Více než polovině studentů, kteří uvažovali nad sebevraždou, pomohla rodina nebo přátelé. Odborník pomohl pouze u 1,3 %, a jak si můžeme všimnout, bylo to u chlapců. Dívky odborníka vůbec nezmiňují. Dívky spíše hledaly pomoc rodiny, větší procento chlapců si „pomohlo samo“ zamyšlením nad sebou, častou se objevovala odpověď „Rozmyslel(a) jsem si to“.

Otázka č. 11

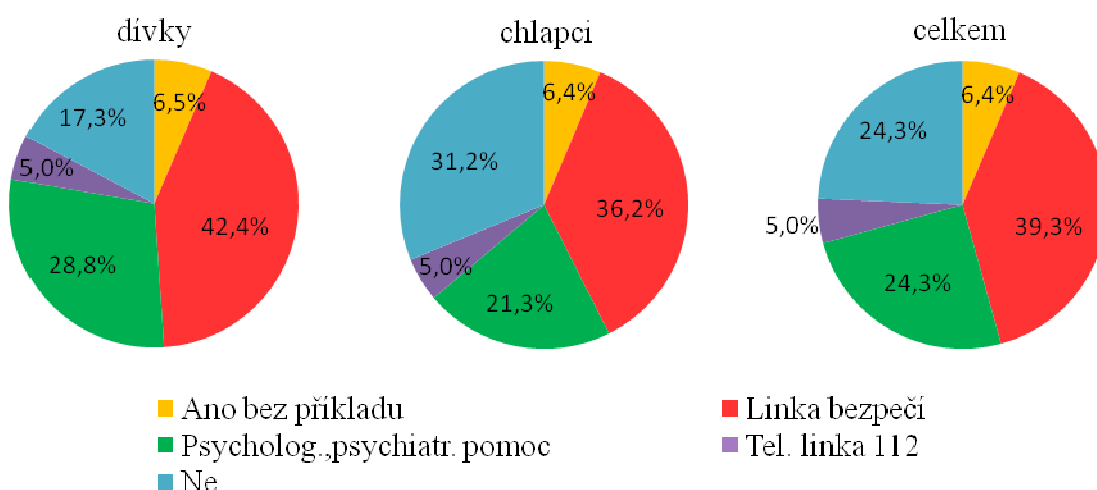
V poslední otázce mě zajímalo, zda studenti znají nějaké formy pomoci, telefonní linky či krizová centra. Otázku jsem však špatně položila, proto mi někteří odpověděli pouze „ANO“, bez příkladu. Na tuto chybu jsem nepřišla ani v předvýzkumu, protože mi všichni studenti v předvýzkumu příklady uvedli. V samotném výzkumu pak také většina automaticky vyplňovala, jaké formy pomoci zná. V tabulce a grafu se tedy objevuje odpověď „ANO“ bez příkladu, dále Linka bezpečí, psychologická a psychiatrická pomoc, telefonní linka 112 a bohužel také odpověď „NE“. U této otázky opět studenti uváděli více než jednu odpověď, proto je sto procent počet odpovědí. U dívek je to 139 a u chlapců 141. Celkem 280 odpovědí.

Tabulka 11 – otázka č. 11

Odpověď	Dívky		Chlapci		Celkem	
	četnost	%	četnost	%	četnost	%
Ano bez příkladu	9	6,5	9	6,4	18	6,4
Linka bezpečí	59	42,4	51	36,2	110	39,3
Psycholog.,psychiatr. pomoc	40	28,8	30	21,3	70	25,0
Tel. linka 112	7	5,0	7	5,0	14	5,0
Ne	24	17,3	44	31,2	68	24,3

Grafy 11 – otázka č. 11

„Znáš nějaká zařízení, centra, tel. linky apod., která mohou pomoci lidem se sebevražedným jednáním?“

U studentů je nejznámější Linka bezpečí. Ovšem 24,3 % o žádných formách pomoci neví. Jak je vidět, chlapci jsou na tom s informovaností o něco hůř, než dívky.

8.6 Zodpovězení výzkumných otázek

1) Jak na studenty středních škol problematika sebevražd působí, jaké pocity v nich vyvolává?

Z výsledků odpovědí první otázky můžeme vidět, že pokud se jedná o sebevraždy cizích lidí, o kterých se studenti dozvídají z doslechu např. z hromadných sdělovacích prostředků, jsou dívky mnohem empatičtější než chlapci. Chlapce většinou takové věci nezajímají, nechávají je „chladnými“. Ovšem otázka č. 7 ukazuje, že pokud se jedná o bližšího člověka, chlapci si informaci nechávají pro sebe, protože jim je to podle mého názoru nepříjemné a o svá trápení se nechtějí dělit. Dívky se s takovou věcí svěří. Myslím, že pokud jde o blízkého člověka, prožívají dívky i chlapci ztrátu stejně intenzivně, pouze své pocity navenek jinak interpretují.

2) V jakém množství se u středoškolských studentů objevují sebevražedné myšlenky?

Přímou otázkou v dotazníku, konkrétně otázkou č. 9., jsem se dostala k údajům, které mi ukazují množství studentů, kteří nad sebevraždou uvažovali. U dívek je procento nižší, než u chlapců. 30,4 % dívek a 38,8% chlapců už někdy nad sebevraždou uvažovalo. Celkem jde o 34,6 % středoškolských studentů, kteří už někdy měli sebevražedné myšlenky. Navazující otázka č. 10 ukazuje, že všichni studenti, kteří někdy nad sebevraždou uvažovali, si tento čin sami rozmysleli, nebo jim pomohli jejich blízcí.

3) Jaké důvody by vedly studenty středních škol k sebevraždě?

Zejména jde o rodinné problémy, které se v odpovědích na otázku č. 5 objevily nejvíce. Chlapci také často zmiňovali finanční problémy, jako jsou dluhy nebo také ztráta zaměstnání. Dívky tyto důvody neuváděly tak často. Mezi další důvody patří ztráta smyslu života, kdy má člověk pocit, že už nemá cenu být na světě. Dalším důvodem byly zdravotní potíže, ať už nevyléčitelná nemoc, ztráta hybnosti nebo psychické potíže

v podobě depresí. Můžeme si všimnout určité shody s otázkou č. 2, ve které se objevilo podobné procento odpovědí „rodinné problémy“.

4) Jak by se studenti středních škol zachovali v situacích spojených se sebevražedným jednáním?

Pokud by studenti měli pocit, že někdo z jejich okolí uvažuje nad sebevraždou, snažili by se jednat. Někteří by se snažili pomoci s vyřešením situace postiženého, jiní by hledali pomoc i jinde, u rodičů, přátel nebo odborníka – to ukazují výsledky otázky č. 6. Otázka č. 9 ukazuje, že pokud by se v takové situaci ocitli sami respondenti, většina by se svěřila svým blízkým. Je však větší množství chlapců než dívek, kteří by se nesvěřili nikomu a pokusili si svůj problém vyřešit sami. Důležité jsou také odpovědi v otázce č. 4, které ukazují, že 33,6 % chlapců a 21,7 % dívek si myslí, že sebevražda může být v některých případech jediným řešením problémů.

5) Jsou studenti středních škol dostatečně informováni o možnostech pomoci při sebevražedném jednání?

Poslední otázka, číslo 11, ukazuje, že 24,3 % studentů nezná ani telefonické linky ani jiná centra pomoci. Velké množství z nich dodala, že nikdy nepotřebovala takové věci vědět a pokud budou potřebovat, najdou pomoc na internetu. Informovanost „pokulhává“ zejména u chlapců. A však s tím, že je možné kdykoli vyhledat pomoc na internetu, souhlasím. Ostatní znají Linku bezpečí nebo psychologickou či psychiatrickou pomoc.

6) Jsou odpovědi chlapců a dívek na jednotlivé otázky rozdílné?

Ano, u všech otázek, kromě otázky č. 3, se některé z odpovědí procentuelně liší. Je zajímavé, že už v tomto věkovém období se objevují rozdíly, které jsou podle literatury charakteristické pro dospělé jedince. Jakým způsobem se liší, jsem popsala u výše zodpovězených výzkumných otázek.

Závěr

Sebevražda je problémem nejen dnešní doby, podle mého názoru se objevovala i v minulosti, jen o ní není tolik záznamů. Nemyslím si, že jde o problematiku rozvoje civilizace.

Pro zpracování této bakalářské práce bylo nutné, abych četla knihy, které se zabývaly problematikou sebevražedného jednání, do kterého, jak vím, patří i sebevražedné myšlenky a sebevražedný pokus. Víím, že v názvu je uvedena „sebevražda“, nikoli „sebevražedné jednání“, ale sebevražedné jednání se sebevraždou úzce souvisí a sebevražda je v literatuře zahrnuta pod sebevražedným jednáním.

I když to na první pohled nemusí vypadat náročně, pro mě čtení takové literatury bylo poněkud náročné. Jde o pochmurné téma, a proto nebylo možné přečíst velké množství stránek v jeden den, práci jsem si rozvrhla do delšího časového úseku. Zároveň se jedná o literaturu, která mě velice zajímá, a jsem obzvláště ráda, že jsem měla možnost přečíst knihu T. G. Masaryka. Obávala jsem se, že bude těžké takové literatuře porozumět, ale byla jsem překvapená, jak dobře se literatura četla i přes to, že není psána pro mě tak srozumitelným jazykem.

Kromě informací o problematice sebevražd jsem se také detailněji seznámila s obdobím dospívání. Jak je vidět již v názvu, práce se týká středoškolských studentů, kteří svým věkem spadají do období pozdní adolescence. Toto období přináší spoustu těžkostí spojené s úkoly dospívání, které mohou být rizikovým faktorem sebevražedného jednání. Práce obsahuje kapitolu, která se rizikovými faktory sebevražedného jednání v adolescenci zabývá. Tato kapitola mi ukázala důvody a těžkosti, které mohou v tomto období dospívající sužovat. I přesto, že se dospělým může zdát, že adolescenti mají malicherné problémy a nemají důvod sebevraždou spáchat, opak je pravdou. Podle mého názoru by se na každý problém mělo nahlížet podle věkového období, protože v každém věkovém období prožívá člověk pocity tísně z jiných důvodů, které by se neměly brát na lehkou váhu. Proto problémy adolescentů nelze zcela přehlížet a brát jako malichernost a je třeba snažit se rozlišit běžné starosti spojené s dospíváním a problémy, které už přesahují hranice „běžnosti“.

Poznatky, které přinesla literatura, jsem se pokusila ověřit v praxi. Proto byl cíl mého výzkumu charakterizovat postoje středoškolských studentů k sebevraždě. Potvrdily se informace z literatury o tom, že muži se se svými problémy snaží vypořádat sami a drží

si svá trápení uvnitř „sebe“. Pro muže je také velkou zátěží ztráta zaměstnání a finanční problémy, což se v dotaznících také objevilo. Překvapilo mě, že už v tomto věkovém období se rozdíly, které literatura zmiňuje, objevily.

34,6 % středoškoláků už nad sebevraždou uvažovalo. Takový výsledek jsem nečekala, podle mého názoru je to dost velké množství. Sebevražedné jednání je podle mého názoru tématem, které se adolescentů týká, ale primárních preventivních programů je málo. Je spousta preventivních programů ohledně drogových závislostí, ale o problematice sebevražd jakoby nikdo „nechtěl mluvit“.

Určitě bych doporučila školám, aby podnikaly preventivní programy, které by dospívajícím ukázaly možnosti pomoci při jejich problémech, nastínily možné zátěže spojené s dospíváním a pomohly adolescentům rozlišit, co je „běžné“ a co „běžné“ není.

Problematice sebevražd či sebevražednému jednání bych se chtěla věnovat i v diplomové práci, kterou bych chtěla zaměřit na jinou cílovou skupinu, nejspíše na drogově závislé.

Resumé

Bakalářská práce se zabývá postoji středoškolských studentů k sebevraždě a je rozdělena na dvě části – teoretickou a praktickou.

V teoretické části práce jsem v první kapitole popsala pojmy, které jsou pro práci klíčové. Patří sem charakteristika postoje, adolescence, procesu socializace, sebevražedného jednání a sebevraždy. V dalších kapitolách se pak věnuji charakteristice adolescence, rizikovým faktorům sebevražedného jednání v adolescenci, druhům sebevražedného jednání a prevenci sebevražedného jednání.

Praktická část obsahuje výsledky výzkumného šetření, které jsem provedla pomocí dotazníku. Výsledky ukázaly, že středoškolákům tato problematika není lhostejná, vyvolává v nich nepříjemné pocity, protože dobře vědí, o co se jedná. Snažili by se pomoci svým blízkým, a většina středoškoláků by se se svými problémy svěřila a vyhledala pomoc i pro sebe. Zhruba třetina středoškoláků o sebevraždě už uvažovala, ale nakonec si to všichni buď sami „rozmysleli“, nebo jim pomohli jejich blízcí.

Summary

The bachelor thesis deals with attitude of high school students towards suicide. It consists of two parts – theoretical and practical.

In the first chapter of theoretical part, I described words essential to this work. This includes description of attitude, adolescence, process of socialization, suicidal behavior and suicide. In following chapters I undertake adolescence characteristic, risk factors of suicidal behavior in adolescents, the different kinds of suicidal behavior and its prevention.

The practical part of my work consists of research conducted through questionnaire. Study shows that high school students are not indifferent to this subject. It brings on uneasy emotions, because they know well what it entails. They would try to help their close ones in this situation as well as seek help if they had suicidal thoughts themselves. Almost one third of high school students who participated in the survey had thought of suicide, but decided "not to act on it" or received help from someone.

Seznam zdrojů

- 1) FISCHER, Slavomil a Jiří ŠKODA, 2009. *Sociální patologie: analýza příčin a možností ovlivňování závažných sociálně patologických jevů*. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-2781-3.
- 2) HOLEČEK, Václav, Jana MIŇHOVÁ a Pavel Prunner, 2007. *Psychologie pro právníky*. 2. rozšíř. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk. ISBN 978-80-7380-065-9.
- 3) MACEK, Petr, 1999. *Adolescence: psychologické a sociální charakteristiky dospívajících*. Praha: Portál. ISBN 80-7178-348-X.
- 4) VÁGNEROVÁ, Marie, 2005. *Vývojová psychologie I.: dětství a dospívání*. Praha: Karolinum. ISBN 80-246-0956-8.
- 5) KOUTEK, Jiří a Jana KOCOURKOVÁ, 2003. *Sebevražedné chování: současné poznatky o suicidalitě a její specifika u dětí a dospívajících*. Praha: Portál. ISBN 80-7178-732-9.
- 6) VÁGNEROVÁ, Marie, 2004. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. 3. rozšíř. a přeprac. vyd. Praha: Portál. ISBN 80-7178-802-3.
- 7) MASARYK, T. G., 2002. *Sebevražda hromadným jevem společenským moderní osvěty*. 5. české vyd. Praha: Masarykův ústav AV ČR. ISBN 80-86495-13-2.
- 8) MACEK, Petr a Lenka LACINOVÁ (eds.), 2006. *Vztahy v dospívání*. Brno: Barrister & Principal. ISBN 80-7364-034-1.
- 9) MARHOUNOVÁ, Jana, 1996. *Dospívání*. Praha: Empatie. ISBN 80-901618-7-1
- 10) KOLÁŘ, Michal, 2005. *Bolest šikanování*. 2. vyd. Praha: Portál. ISBN 80-7367-014-3.

- 11) VIEWEGH, Josef, 1996. *Sebevražda a literatura*. Brno: Nakladatelství Tomáše Janečka. ISBN 80-85880-10-5.
- 12) KOHOUTEK, Rudolf. Dotazník. In: [online]. [cit. 2012-03-17]. Dostupné z: http://www.ped.muni.cz/wpsy/old/stud_materialy/koh_dotaznik.htm

Seznam tabulek

Tabulka 1 – otázka č. 1.....	39
Tabulka 2 – otázka č. 2.....	40
Tabulka 3 – otázka č. 3.....	41
Tabulka 4 – otázka č. 4.....	42
Tabulka 5 – otázka č. 5.....	43
Tabulka 6 – otázka č. 6.....	44
Tabulka 7 – otázka č. 7.....	45
Tabulka 8 – otázka č. 8.....	46
Tabulka 9 – otázka č. 9.....	47
Tabulka 10 – otázka č. 10.....	48
Tabulka 11 – otázka č. 11.....	49

Seznam grafů

Grafy 1 – otázka č. 1	39
Grafy 2 – otázka č. 2	40
Grafy 3 – otázka č. 3	41
Grafy 4 – otázka č. 4	42
Grafy 5 – otázka č. 5	43
Grafy 6 – otázka č. 6	44
Grafy 7 – otázka č. 7	45
Grafy 8 – otázka č. 8	46
Grafy 9 – otázka č. 9	47
Grafy 10 – otázka č. 10	48
Grafy 11 – otázka č. 11	49

Seznam příloh

Příloha č. 1 – Dotazník

Příloha č. 1 – Dotazník

Dotazník – Postoje středoškolských studentů k sebevraždě

Jmenuji se Denisa Holá a jsem studentkou oboru Sociální práce Fakulty pedagogické Západočeské univerzity v Plzni. Tento dotazník je součástí mé bakalářské práce, ve které se zabývám postoji středoškolských studentů k sebevraždě. Dotazník je anonymní, důležitý je pro mě pouze studijní ročník a pohlaví. Dotazník slouží pouze pro zpracování výzkumné části mé bakalářské práce. Každá informace v podobě odpovědi je pro mne velice cenná. Předem děkuji za vyplněné odpovědi.

Ročník:

Pohlaví: Ž – M

1. Jaké pocity v tobě vyvolávají sebevraždy cizích lidí (pokud se o nich dozvíš např. z TV, novin apod.)?
2. Z jakých důvodů, podle tvého názoru, se lidé mohou rozhodnout vzít si život?
3. Jak bys charakterizoval(a) pojem „sebevražda“?
4. Myslíš si, že sebevražda může být v nějaké situaci jediným řešením? Proč?
5. Jaké problémy by pro tebe byly důvodem k sebevražděnému jednání?

6. Pokud bys měl(a) pocit, že někdo z tvého okolí uvažuje nad sebevraždou, jak bys jednal(a)?

7. Znáš někoho, kdo se pokusil vzít si život nebo kdo si život vzal? Pokud chceš, napiš o tom pár slov.

8. Pokud bys měl(a) opravdu velké problémy a trápení, svěřil(a) by ses někomu? Pokud ano, komu a proč?

9. Ocítl(a) ses někdy v situaci, kdy jsi měl(a) pocit, že nic nemá cenu a uvažoval(a) nad ukončením života?

10. Pokud ano, co tě zastavilo?

11. Znáš nějaká zařízení, centra, tel. linky apod., která mohou pomoci lidem se sebevražděným jednáním?